

Az örök reformáció című könyvet azzal a kijelentéssel zártam, hogy a mű folytatását és befejezését egy az Isten gyermekeinek egységéről irandó munka fogja képezni. Épen másfél évtized múlt el azóta s az idő nem kedvezett a bibliai gondolatok terjedésének. Volt ugyan megmozdulás az egyházak életében, de nem annyira a bibliát, mint inkább a történeti hitvallásokat hallottuk emlegetni. Tagadhatatlan, hogy ebben is volt nyereség. Ezeket a hitvallásokat komoly, bibliás lelkületű emberek írták s velők bibliai gondolatok kezdettek terjedni. De azért mégis csak emberi alkotások ezek a hitvallások s míg visszavezettek, meg is állítottak. Valljuk meg, hogy nem is nagyon igyekeztünk a gyakorlatba átvinni őket. Inkább valami érdekes, ódon történeti zamatot kerestünk bennük. Megihletett a régi butorok és könyvek szaga s ilyen parfümöt kívántunk magunknak. Sem komoly Kálvin-kutatás, sem komoly Luther-kutatás nem indult az egyházakban, hogy e reformátorokat a nagyközönség megismerje. Pedig ennek hasznát láttuk volna. Így aztán a konfesszió-kultusz az egyházak életét alig ter-
mékenyítette meg. Azt hiszem, hogy sokan félnek is a reformátorokhoz tul-
közel férközni, mert a reformátorok nagyon bibliás emberek voltak. Hit-
vallásos könyveiket ünnepélyesen a szószékére helyezték, de fölívágtalanul
hagyták őket.

Igy aztán a hitvallásos korszak hanyatlani kezdett és a tőle
várt ébredés elmaradt. Ez nagy kár, mert a reformátorok tanulmányozásá-
ból több áldás fakadt volna, mint a belmissziói formák ma divatos után-
zásából! Mert ebben a belmissziós világban sokan vannak, akiknek lelkében
nagyobb a szemjúság mint valaha. Ezt az éhséget nem lehet sem a belmisszió-
k gyümölcsének héjjával, sem felívágtalan könyvekkel kielégíteni. Amikor
ébredést akarunk, ugyanakkor Luthert és Kálvint akarjuk, de velük együtt
és rajtuk keresztül vissza akarunk menni a bibliához, melyből ők is táp-
lálkoztak. Nem csinálunk bálványképeket belőlük, de annál komolyabban

vesszük szavukat, intésüket, példájukat s miközben rájuk hallgatunk, egyszerre csak nem látjuk őket, hanem műveikből csodálatosan magasra emelkedik Krisztus. Érezzük, hogy ez az igaz lutherizmus és igaz kálvinizmus.

Az Örök Reformáció megjelenése óta változott a helyzet a kisebb felekezetek komoly tagjait illetőleg is. Ezek a körök ma már nem néznek le képzelt magaslatokról azokra, akik nem az ő köreikhez tartoznak, hanem tudják, hogy más táborokban is élnek komoly, igaz keresztények kiknek Isten oly talentumokat adott, melyekért érdemes őket megbecsülni s velük közösséget keresni. Ezek a kis-egyházbeli keresztények nem bíznak már annyira azokban a jelszavakban, melyekkel elődeik a nagyobb közösségektől elszakadtak s ezeknél a részletkérdéseknél sokkal fontosabb lett előttük az, ami az összes keresztényeket összekapcsolja: az újonnanszületés, megszentelődés isteni tényei, a Megfeszítetttről való bizonyítétel és az Ur visszajövetelének várása. S mivel ezeknek a kisebb egyházaknak dogmatikája voltaképen kálvini eredetű, a kicsinyeskedő szektaiz eltűntével nem lehet érezni többé, hogy idegenek volnának. Testvéreknek érezzük őket s fegyverbarátságukra vágyunk.

Az egyesületi keretek sem bizonyultak azóta elég erőseknek arra, hogy a beléjük helyezett evangéliumi életet megőrizték. A feltörekvő ébredő szellem nincs már a régi egyesületek kereteihez kötve. Szervezetlen bibliaolvasó körök képződtek, evangélisták körül kereső lelkek csoportosultak, valahogy fontosabb lett az evangélium, mint a szervezet. Mint a kor szülötte, jelent meg az oxfordi csoportmozgalom s az embereket hozzászoktatni kezdte a szervezetenküli közösséghez, melyben az egyetlen összekötő kapocs a láthatatlan isteni Szellem vezetése. Történhetnek a vezettetés körül hibák, naivitás, képzelődés, csodahajházat, törvényeskedő hajlam vagy éppen a bűnvallással való kérkedés öspietista veszélye eltéríthetik a mozgalmat eredeti irányától - hiszen

minden beszennyeződik, ami emberi kézre kerül, - de a mozgalom mégis hatalmas bizonyágtétel arról, hogy az istenség harmadik személye valóban létező, élő személy, aki az egyháztörténelmet most talán egy új fejezethez vezeti. A hitvallások betűje s a szervezetek emberi tákolmánya fölött megjelenik Isten dicsősége; emberi próbálgatásaink kudarca után csodálatos szívárvány tűnik fel az égen s úgy érezzük: Isten lép be a történelembe. Ébredésnek kell jönnie, mennyei, isteni ébredésnek, melyről lehámlik az emberi erőlködésű Uzza-kezünket ijedten vesszük le a frigyládáról s így imádkozunk: Uram, hadd tünjek el én cselekvésemmel, gondolataimmal, szentségemmel és dicsekvésemmel együtt! Lépj te magad a szintérre, hogy egyetlen név hangozzék, egyetlen név szenteltessék meg, egyetlen név magasztaltassék: a te áldott, kegyelmes, ő szent neved! Ha ez az imádság őszintén fog a szivekből fölszakadni, úgy hisszük, új világosság fog a szivekbe szállni. Eltűnik a régi szorosság, tágabb lesz a szív és a látóhatár és a lelkek megnyílnak egy régi, igen fontos bibliai igazság számára. Ez az igazság az egyház vagy gyülekezet egysége. Efelől akarjuk az itt következő lapokon megkérdezni a bibliát, a történelmet és a mindennapos élet gyakorlatát.

A b i b l i á b a n .

Sokféle irány hivatkozik a maga igazolásánál a bibliára és szinte mindenki talál maga mellett igazoló helyeket. De a hiba ott van, hogy megelégesznek egyes nézeteik bizonyításával s a bebizonyított tételekhez egy csomó be nem bizonyított, sőt a szentírás szellemével ellenkező állítást kevernek; mit a gyncutlanok a bibliai látszat leple alatt meg gondolatlanul elfogadnak. A bibliával való bizonyításnak csak akkor van jogosultsága: ha a biblia szellemét kutatjuk s a szellemi irány azonossá-

gát mutatjuk ki. Ehhez a teljes Irásnak elfogulatlan és föltétlen engedelmességgel véghezvitt kutatása vezet el. A hamis bibliás látszat tömegmozgalmaknak lehet alapja; de semmiféle tömeghatás sem bizonyítja még egy mozgalom igazságát. Az isteni igazság rendesen kevés ember birtoka; tömegvezetésre az igazság csak fölhigitott alakjában alkalmas. Nagyobb tömegeket csupán nagy isteni ébredések alkalmával ragad meg, de ezek a tömegek sem maradnak tartósan a tiszta igazság vezetése alatt. Mikor tehát a tiszta bibliai igazságot keressük, nem számíthatunk a nagy tömegek helyeslő tapsára. E könyvecske Isten akaratának engedelmeskedni akaró keresztények számára íródott. Gondolatait sokan, eleve el fogják utasítani.

Az egyház lényegét ne a külső dolgokban: szervezetben, dogmákban, istentiszteletben keressük, melyek az egyház belső tartalmának csak külső kifejezései s emberi alkotások, tehát tökéletneke és bűnnel fertőzöttek; hanem belső dolgokban, melyek szellemi eredetűek és így az égi világ tisztaságát és isteni életét lehellik magukból. Az egyháznak ez a kettőssége, ez az égbe-földre tartozása, ez a tökéletlenségben járó tökéletessége, bűnnel küzködő diadalmassága onnan ered, hogy tagjaiban van meg ez a kettősség; így hát az egyház lényegét akkor értjük meg, ha az egyes keresztény ember belső alkaát megismerjük. Elengedhetetlenül szükséges ebbe a vizsgálatba belemennünk azért is, mert az egyház erejét, értékét és rendeltetését e sorok írója teljesen az egyházat alkotó egyedek erejétől, értékétől és rendeltetésétől tartja függőnek s így annak felismeréséhez ennek megismerése visz.

Gen.2:7 szerint "Jahve Isten az embert a földnek porából formálta, orrába élet lehelletét lehellte: így lett az ember élő lélekké". Az ember tehát két világból származik: az anyagvilágból való a teste, de ebbe a testbe életet az élet felsőbb világa lehelt; nem valamely személytelen s öntudatlan erőszfére, amelyet a pogány elme képzel, hanem maga az élő

Isten, kinek ereje minden élet mozgatója. Az Isten lehelletét más helyeken szellemnek nevezi a szentírás; de szellemeknek nevezi az Írás az embernél magasabb lényeket, az angyalokat is. Az Isten a látható testi világon kívül egy láthatatlan szellemi világot is teremtett, melynek létezéséhez nincs szüksége testi alkatra, melyről azonban mi alig tudunk valamit, mivel velük szellemek módjára nem érintkezhetünk. Vannak tehát tisztán testi lények és tisztán szellemi lények; ellenben az ember az Isten úgy teremtette, hogy egyik felét a testi világból kapván, testi legyen, másik felét a szellemi világból kapván, szellemi is legyen. Az olyan lényt, mely egyszerre testi és szellemi is, nevezi a szentírás léleknek. Nyilván, mivel a test és szellem nem keveredhetnek, szükséges egy összekötő kapocs a két között s ez az összekötő kapocs a lélek, mely valamely a testi világba belekapaszkodó szellemi valóság lehet: lényegét épen úgy nem ismerjük, mint az anyag vagy a szellem mibenlétéről sem tudunk semmit s csak pusztán neveket rakunk valami olyanra, amelyről voltaképpen nem tudjuk, hogy mi ez. A szentírás kifejezéseit úgy kell elfogadnunk, amint kapjuk őket, mert a tőlük jelzett dolgokat belső valóságuk szerint úgy sem tudjuk megérteni. Annyi bizonyos, hogy amint az élettelen dolgok lényege test; a láthatatlan világ lényege szellem: az ember-világ lényege lélek. Ha azt mondjuk, hogy szobánkban hat test van, butorokra gondolunk. Ha azt mondjuk, hogy szobánkban hat szellem van, angyalokra, kísértetekre gondolunk; ha azt mondjuk, hogy szobánkban hat lélek van, embereket értünk alatta. A magyar nyelv használata világos e tekintetben: lélekszámról beszélünk, ha egy ország lakosságának számát határozzuk meg. Amíg tehát az ásvány: a test, az angyal: szellem, addig az ember: lélek. A lélek az ember lényének legkifejezőbb meghatározása. Az ember, aki lélek, testi oldalával a testi világ felé, szellemi oldalával a szellemi világ felé fordul. A lélek eszerint az emberi élet középpontja. Mintahogy a testi élet középpontja a szív; átvitt értelemben a lélek bizonyos működését szívnek is nevezhetjük és

csakugyan gyakran nevezi is így a szentírás akkor, amikor észlelet-gyűjtő és akaratkiadó szerepét akarja meghatározni. A lélek tevékenységének igen nagy része öntudatlan, igen kevés része öntudatos. Öntudatlan az az alsóbbrendű vegetatív működése is, mellyel az emberi test életét tartja fenn, mert az emberi vagy állati test az ásványtestektől épen abban különbözik, hogy a lélek hatalma alatt áll. Öntudatlan lelki munka a lélek gondolati tartalmának megőrzése az emlékezetben s a lélek akaratí tartalmának megőrzése a jellemben, mely kettő az ember gondolati és akaratí mineműségét határozza meg. Nagyrészen öntudatlan munka az elraktározott gondolati vagyis emlékezetí anyagnak, valamint az elraktározott akaratí vagyis jellembeli anyagnak rendezése, ezek közt k kapcsolatok létesítése abban az irányban, amint ezt az ember öntudatos lelki működése megkezdte vagy amint azt egyéb titokzatos befolyások kívánják, mert az ember öntudatos működése csak kis részben ura annak, hogy gondolat gondolathoz, akarat akaráthoz vagy gondolat és akarat egymáshoz hogyan kapcsolódjanak. Mintahogy tehát a gyomor, sziv, idegrendszer tudunkon kívül működnek a lélek vezetése alatt, úgy a lélek gondolati és akaratí működésének legnagyobb része is öntudatlan. Röviden nem vagyunk önmagunk urai. Bőséges tér van arra, hogy idegen befolyások érvényesüljenek életünkben.

Melyek ezek az idegen befolyások? Mivel az ember két világ felé fordul: a testi és a szellemvilág felé, azért a befolyások eredete is e két világban keresendő. A testi világ testünkön keresztül hat reánk testi ingerekkel, csábokkal vagy visszataszítással. A szellemi világ szellemünkön hat reánk szellemi hatásokkal. Vannak-e ilyen szellemi hatások lelki életünkben? A legismertebb közöttük a lelkiismeret szava, mely velünk magunkkal is szembehelyezkedvén, világosan elárulja magáról, hogy tőlünk idegen; hiszen vádol, helyesel, szóval bírói széket ül fölöttünk. De a lelkiismerettől világosan megkülönböztethető sugallatok is pbb

ébrednek a lélekben, melyek részben hasonlatosak az ember áloméletéhez de annál igen gyakran világosabbak s összefüggésüknél, tervszerűségük-nél fogva magasabb világ megnyilatkozásainak mondhatók. Az embert tehát úgy tekinthetjük, mint két világ között álló középlényt, mely mindkét világgal összeköttetésben áll; testén keresztül a testi világból testi hatásokat kap és szellemén keresztül a szellemi világból szellemi hatá-sokat nyer. Testi és szellemi fölvevő szerveken keresztül a lélek két világgal tart fenn egyszerre kapcsolatot. Az ember legalsóbb rendű része a test, mely egy nála alacsonyabb világgal köti össze. Az ember legma-gasabb rendű része a szellem, mert egy nála magasabb világgal fűzi egybe. De az ember legfontosabb része a lélek, mert ez az ember lényége, maga az ember, az én. Az emberben két világ találkozik és kapcsolódik össze: az ember tehát szellem-test, vagy ami ezzel egyértelmű: az ember lélek. A két világban otthon levő ember belső alkotottságát és világhelyzetét a következő viszony fejezi ki:

1./ szellemi világ /Isten és az angyalok/,
szellem
lélek ember
test

testi világ /állatok, növények, ásványok világa/.

Az ember alkata és helyzete megszabja az ember rendelte-tését: az ember a magasabb szellemi világ képviselője a testi világban, hogy ebben annak akaratát hajtsa végre. A magasabb szellemi világot szá-mára első sorban Isten jelenti, vagyis az ember Isten akaratának végre-hajtója, Isten helytatója a földön /Gen.1:28/. Alakilag az ember Isten képmása, tartalmilag Isten hasonlatossága; vagyis a szellem birtoklása őt Istenhez hasonló uralkodóvá teszi a földön s -stennel való kapcsolata révén beléömlik az Istenhez való hasonlóság, Isten tisztasága, szeretete,

hűsége. Ezért mondja az irás, hogy az ember Isten képére és hasonlatosságára teremtetett. Ha az ember földi rendeltetését az előbbi bizsonnyal akarjuk kifejezni, akkor azt így kell kiegészítenünk:

2./

Isten Szelleme

szellem

lélek

test

ember

testi világ

Ez azt jelenti, hogy a Szentháromságnak a teremtéssel érintkező személye, a Szentszellem megvilágosítja az ember szellemét, tehát az ember szellemén át az ember lelkén uralkodik; az ember szelleme isteni világossággal megtölti a lelket; a lélek a felsőbb világ akaratát átviszi az ember testére s a test tagjain keresztül kiviszi az embert környező testi világba. Az ember így az isteni akaratot közlő csatorna lesz Isten és a teremtés között. Mivel azonban közbeesik az öntudatos, akarattal fölruházott lélek, azért az ember oly csatorna, mely a felsőbb akaratot előbb magáévá teszi. Lehetséges az is, hogy nem teszi magáévá s ebben az esetben megszűnik az ember összekötő szerepe Isten és a testi teremtés között; az ember megszűnik Isten helytartója lenni. Vajon önálló lesz-e az ember ez esetben? Vajon lehet-e az ember akaratmegnyilvánulások önálló eredőhelye s egy Istentől független világalkítás központja? Erre a fontos kérdésre nem lehet itt megfellelnünk; a gyakorlat azonban azt mutatja, hogy az ember a bűneshetel csak eszköze lett egy felsőbb tisztátalan hatalomnak.

A biblia szerint az ember Istennek nem egyetlen személyes /vagyis öntudattal és akarattal fölruházott/ teremtménye. Vannak tisztán szellemi teremtmények, kiket szerepüknél fogva angyaloknak /követeknek/

szoktunk nevezni. Az angyalok nemcsak más szférákba tartoznak, mint az emberek, hanem abban is különböznek, hogy atyai-fiui viszony nem kapcsolja őket egy családdá, hanem mind önállóan és egyénenként állanak Istennel szemben. Az angyalok történetéből igen keveset tudunk. De afelől értesülést kaptunk, hogy az angyalok egy része Istennel szembehelyezkedett s Tőle elszakadt. Az elszakadás vezére egy főangyal volt, kit valamikor ez a fenséges cím illetett meg: világosságghordozó /Lucifer/, később azonban ezt a nevet kapta: Ellenkező /sátán/, továbbá: Rágalmazó /diabolos, amit magyarra hibásan ördöggel fordítanak/. A nevekből a következő történet alakul ki: Isten egyik legdicsőbb teremtménye szabad akaratát arra használta hogy Istennel szembeszegüljön. A sátán későbbi története, szereplése az elszakadás okát is megvilágítja. A vele sikra szálló hü angyal neve: Mihály /Mikáél, jelentése: Ki olyan, mint az Isten?/ elárulja, hogy a vita anyaga az volt: van-e még egy olyan valóság, mint az Isten? A sátán magát Istenhez hasonlónak állította, Mihály ezt tagadta. Az első kísértés, melylyel a sátán az embert megkörnyékezi, ez a csábító ígért: olyanok lesztek, mint az Isten. Kain bűne a Lámek elbizakodott dicsekvésében csucsosodik; a Babel tornyának építésével az emberek Istenig akarnak elérni. Dávid az önmagának való tetszelgéssel /népszámlálás/ vonja Izraelre a döghalál rettentő büntetését; Nabukodonozort ez a bűn taszítja le állati sorba; I. Heródes Agrippát az istenítés elfogadása miatt eszik meg a férgek; végül még Mihály neve is megkapja a maga antikrisztusi ellenképét Jel.13:4-ben: Ki olyan, mint a vadállat? Az egész sátáni fejlődés iránya ezt az alaphangot ismétli: sátán az Istentől kapott ajándékok fényétől elvakítva, magát kezdte csodálni s magát Istennel egyenlőnek képzelte. Az írás úgy említi sátánt, mint e világ istenét; ami megengedi annak feltételezését, hogy Isten őt tisztasága idején a látható teremtés urává tette s a rábízott nagy hatalom csábította az önálló szerepre. Mikor Isten ellen fordult, dicsőséget nem tudott önmagában teremteni, hanem az Istentől

kapott hatalommal hivalkodott /Lk.4/; a Teremtő helyett a teremtés felé fordult s ennek dicsőségébe kapaszkodott bele.

A mindenkinek jogát tisztelő Örökkévaló Isten, mint Jób könyvéből is látszik, meghagyta sátánt a neki adott hatalom birtoklásában; csak annyit tett meg, hogy a teremtest elmulásra ítélte, hogy az elmuló teremtéssel együtt vesszen el sátán önállóságának alapja is. A sátán törekvése tehát nem Isten felé irányul, hanem a teremtmény felé; nem a Teremtő dicséretére használja föl a teremtest, hanem a teremtest Istentől elszakítva, a maga dicsőségére fordítja. A sátán kezében tehát a teremtes Isten-ellenes jelleget ölt. Isten pedig a maga végtelen türelmében mindaddig tűri a saját alkotásával való visszaélést, míg sátán dicsősége önmagában omlik össze, vagyis, míg a hazugság önmagát eáfolja meg.

A biblia az ember bűnbeesését a következőkép adja elő. Egy fölényes akarat csábitotta el. A csábitás célja az Istentől való elszakítás volt: a csábitó ígérete az volt, hogy az ember olyan lesz, mint az Isten. A csábitás eszköze: a testi gyönyör. A test dicsősége tehát a tiltott fa gyümölcsének abban az állítólagos hatalmában nyilvánul meg, hogy Istennel egyenlővé tesz. Az a tévedés, hogy az anyagnak a szellemvilágon hatalma van, átvonul az egész emberi történelmen, sőt a hamis szakramentum-tanban még a kereszténységbe is behatolt, mikor a víznek, ostyának és bornak bűneltörő vagy Isten szellemével egyesítő hatalmat tulajdonítottak. Pedig a tiltott gyümölcsnek csak az a hatása volt, hogy az emberi lelket magához csatolta és a szellem uralma alól elvonta. Ezentul a lélek már nem közvetítője Isten uralmának a teremtet világon, hanem az ellenkező végletbe: a teremtes uralma alá kerül: a test ~~vé~~rzéki befolyása teszi rabbá. A viszony Isten és az ember között megszakad s az ember szelleme, mely eddig ezt a viszonyt közvetítette, elveszti szerepét s mint minden, amit nem használunk, visszafejlődik. Ezt az állapotot a következő képlet mutatja:

3./

Isten Szellem

emberi szellem

lélek

test

testi világ

Az összeköttetés a szellemi világ és az ember között megszakad ugyan; időnkint azonban, mint a megszakadt villanyvezetékben áthalad egy-egy villamos útás, itt is egy-egy felső világból eredő lelkiismereti intés. De az ilyesmi mind kevésbbé ismétlődik; később legfőljebb átütő villámcsapásként szólalhat még meg a lelkiismeret szava, hogy a lelket a tulvilág félelmével összezezuzza. A szellemi világ ilyen nyilvánulatai azonban nem rendes életnyilvánulások; a lelkiismeret vádjai nem az Istennel való életközösség nyilvánulásai.

Az ujonmanszületés nem egyéb, mint az isteni Szellem és emberi szellem közötti kapcsolat helyreállítása. A megszakadt vezeték a bizalomban, az Istenben vetett hitben lesz újra ép. Helyreáll a második képlet állapota, melyben Isten Szellem az ember szellemét vezeti, az emberben a lélek a szellem, a test a szellemtől vezetett lélek befolyása alá kerül s az emberi test tagjai a mennyei vezetés alá jutott lélek akaratát valósitják meg a testi világban. Ez az állapot azonban nem teljesen ugyanaz, mint a milyen az Isten teremő kezéből kikerült ember állapota a bünbeesés előtt volt. Mint ahogy az egyszer kificamodott tag hajlik újabb ficamokra, úgy hajlik az ujonnan született ember lelke a testi kívánságok megszokott útjára s ha szellemi összeköttetéseit nem erősíti, ha imádság, bibliakutatás, az Istennek való engedelmeesség gyakorlása helyett aluszékonyagnak adja magát, szóval újra testivé lesz: a lélek könnyen követi a test akaratát. Ez a harc az uj és ó-ember harca. Az ó- és uj-ember nem két külön én

vagy valóság az emberben, hanem két külön diszpozíció, kétféle összeköttetés eltérő állapotai: amikor a szellemi összeköttetés működik, az uj-ember tevékeny; amikor a testi összeköttetésben alulról jó a befolyásolás, az ó-ember cselekszik. Az uj-ember-állapotot a második, az ó-ember állapotot a harmadik képlet mutatja. De az ujonnan született embernél az utóbbi állapotnál sem szakad meg a szellemi kapcsolat, csak gyöngül s ebben különbözik a harag alatt levő embertől; bűnbánat, bizalom esetén azonnal működni kezd s a megtérés őszinte ismétlése mindig erősebbé teszi a szellemi összeköttetést vagyis az uj-embert. A megtérés folytonos megismétlése: az ó-ember megöklése.

Elmutattam, hogy sátán a szellemek világát megbontotta s Isten teremtését bitordja, hogy magának a teremtet világból hazug hatalmat és hazug dicsőséget szerezzen. Minden nékem adatott! - mondotta Jézusnak. Ez a hatalom és dicsőség az Istentől elszakított világ képrázata, álmompája; de erőt, befolyást csak a hazugság hatalmán keresztül fejthet ki. A paradicsom-kertben a testnek nem volt lenyűgöző hatalma az emberen; a tiltott fa nem okozott neki kint, örömét nem zavarta, mert a kívánság sem ébredt benne a fa gyümölcsére. A kívánságot a sátán hazugsága ébresztette fel s azóta is a sátán hazugsága tartja ébren. A pénz, a tiltott kék, a hirnév, a hatalom azért kívánatos, mert sátán elhitette a világgal, hogy boldogít. Hiszen még az elemi iskolás olvasókönyvek is erre tanítanak. A megtérés a gondolkodás megváltozásában, metanoiában áll; mihelyt átlátjuk a sátáni hazugságot, megszűnik a testi világ ingere. A testnek azáltal van hatalma a lelken, hogy a testi kívánsággal együtt tisztátalan szellemi befolyás is támad az emberben, hazug sugallat. A hitetlen ember állandó hazug sugalmazás alatt él, sőt sátáni megszállottságban. Mikor ugyanis az ember szellem és Isten között a kapcsolat megszakadt s a testi világ az emberi testen át a lelket leigázta, ugyan-

akkor az emberi szellemre a tisztátalan szellemi világ kezdett hatni s e hatás a testi kívánsággal egyesülvén, a lelket teljesen leigázta. Ezt az állapotot a következő képlet mutatja:

4./ Tisztátalan szellemi világ

emberi szellem

lélek

ember

testi ingerek

testi világ

Ez a képlet igen tanulságos, mert nemcsak azt magyarázza meg, hogy a testi világ a tisztátalan szellemi világgal egyesülve, szükségesszerűleg és teljes bizonyossággal veri le a küzködő emberi lelket, mely e kettős befolyásnak ellenállni képtelen; hanem azt is megmutatja, hogy a sátán egyedül nem képes az isteni Szellemhez hasonló uralmat kifejteni az emberi lelken, hanem az ember leigázása végett szüksége van a testi világ káprázatára is. Hatalma tehát hazug, álhatalom, melynek az ember megvilágosodásakor, a testi csáb eltűnésekor azonnal vége van. Hangsúlyozom, hogy a 4.-ik számú képlet nem rontja le a test uralmáról közölt harmadik képletünket, mely a szellemi világ és az emberi szellem között a viszonyt megszakította és az emberi szellemet használaton kívül vetettnek tünteti föl. Nem rontja le, mert azon a képletben a szellemi világot Isten Szellemé képviselte s azzal az emberi szellem összeköttetése tényleg megszakadt; a tisztátalan szellemi világgal való összeköttetés pedig nem lehet oly erős, hogy az emberi szellemnek sátán és az emberi lélek között végzett közvetítése az Isten és lélek közötti korábbi közvetítés mértékét megközelítőleg is elérné. Így az emberi szellem szerepe a bűneset után igen megfogyatkozott, a szellemi élet elsatnyult.

Megvan azonban a lehetőség arra, hogy sátán és az emberi lélek

között a szellemi közösség erősödnek. Ehhez azonban a bűneseten és eredendő bűnön kívül még egy újabb lépés kell: ez a lépés a sátán befogadása és behatolása az emberi szívbe. Ennek az állapotnak neve: ördögösség vagy megszállottság. A megszállottság állapotában levő emberrel szemben sátánnak nincs már szüksége arra, hogy a testi világ csábjaival tartsa hatalmában; úgyhogy a megszállottság tünetei között az is előfordul, hogy az ördögös ember nem áll alacsony érzéki bűnök hatalmában, hanem bizonyos szellemi elragadtatást mutat. Sőt ez az elragadtatás még isteni elemeket, vallásos látszatot is tartalmazhat, mert a sátán szívesen változtatja át magát és szolgálát világosság angyalaivá. Ez a tisztátalan szellemmel való megteltség megfelel az újonnan született ember isteni szellemmel való megteltségének; az ember szellemi telítése lehet tehát isteni és sátáni. Mivel azonban a tisztátalan szellem mindig /finomabb vagy durvább/ érzékiségben fejti ki a maga pompáját, helyes az Isten Szellemétől megtöltött ember szellemi embernek nevezni, míg a többi embert testinek vagy lelkiének, amennyiben a szellemi töltés nélküli lélek okvetlenül testivé válik. A spiritizmus szellemisége folytán érzéki csodák /megtestesülés/ körül forog; ez mutatja, hogy sátáni eredetű. A szellemi telitődésre meg nem engedett úton törekvő keresztény ember, aki erőlteti vagy saját dicsőségére keresi a szellemi ajándékokat, a szent Szellem helyett kaphat sátáni szellemet, mint ez pl. a pünkösdi mozgalomban gyakorta megtörtént.

Mindkét szellemi telitődésben két fokozatot különböztetünk meg. A szellemi telítés történhet ideiglenesen az ember akarata nélkül vagy ellenére s történhetik állandóan az emberi akarral megegyezően. Isten Szelleme, mint a prófétálás vagy nyelvbeszéd szelleme megszállhat olyan embert is, akiben még tisztátalan vágyak vannak, mint ezt Saul királlyal tette /Sám.1.10:6/ vagy mint ahogy Zsid.6:4-6 beszél emberekről, akik megízlelték a jobb világ erőit s újra elesetek. Az ilyen szellemi

megérintés /felébredés/ nem okvetlen állandó és nem a teljes emberi odaadásból folyik. Más az ujonmanszületés, mely a Krisztussal való állandó kapcsolat, állandó életközösséget eredményezi. Hasonlóképp lehetséges, hogy valakit akarata nélkül, betegségként száll meg a sátán s kísértései a léleknek gyötrelmet okoznak, úgyhogy szemmel láthatólag nem az ember akaratából vagy nem az ember szabad elhatározásából keletkezett a sátáni hatás. Az ilyen sátáni hatás alól van fölöldozás! Jézus számtalan ilyen ördögöst szabadított meg, kik vagy a maguk vagy a mások könnyelműsége /varázslás, amulethordozás stb/ következtében kerültek sátáni befolyás alá, anélkül, hogy magukat tudatosan odaadták volna a hazugság atyjának. Az ilyen megszállottság gyógyítható. Mikor azonban valaki világos tudással testi kísértéssel kényszere nélkül csak a rosszért választja a rosszat és abban úgy gyönyörködik, mint az ujonnan született lélek Istenben: az ilyen lélek számára nincs visszatérés /Zsid.10,26; jn.8:44; 9:41/. Az ilyen lélek az Istennek való ellenmondásban elérte azt a fokot, amelyet a sátán képvisel; szívéből szándékosan kizárta az igazságot s ezzel elkövette a szent Szellem elleni bűnt, mely sem ezen, sem a másvilágon meg nem bocsátható! Az ilyen ember közönyös Isten iránt; úgyhogy aki fél attól, hogy a Szentszellem elleni bűnt elkövette, egész bizonyosan nem követte el.

Minden ember tehát érzéki káprázat vagyis sátáni befolyásolás alatt születik és éli le életét; életének egy pontján azonban erősebb szellemi hatások alá kerül. Ekkor aszerint, hogy melyik befolyásnak enged vagyis isteni vagy sátáni szellemmel telik meg. A megtelés nem okvetlenül végleges; megkóstolhatjuk a jobb világ erőit s újra visszatérünk sátán szolgálatába; juthatunk ördögi hatások alá, míg az Ur bilincseinket feloldja. De amelyik világot teljes meggondoltsággal és világos tudattal végérvényesen a magunkévá tesszük, az a világ lesz örök részünk s az azzal való összeköttetés örök lényegünk.

Abból, hogy az angyalok mind közvetlen Isten teremtményei és köt-

tük szülő-gyermeki viszony nincsen, az következik, hogy valamennyien egyénenként állanak Istennel szemben s egyéni teljes szabadsággal határoztak afelől, hogy résztvesznek-e a sátán lázadásában vagy nem. Szellemi lényük s az ezzel járó tökéletes látásuk utólagos meglátást /megterést/ lehetetlenné tesz számukra. Másként van ez az emberekkel, kiknek testisége a tökéletes látást megakadályozta és így megtévedésüknél nem teljes felelősséggel cselekedtek. Az embereket emellett egy testi atyától való leszármazás egy nagy családba egyesíti; az Ősnek eleszte maga után vont a leszármazó fiak elestét is, de ezek felelőssége az átöröklés miatt kisebbedik.

Miben áll az átöröklés? A hajlamosságban. A szellemi betegségek átöröklése kb. megfelel a gümőkóros átöröklésnek. A szülő átadja a gyermeknek a szellemi összezsugorodottságot, az erősen kifejlett testi-érzéki irányzatot, ezzel együtt az Istentől való elfordultságot; de nem ad át tettelegesen bűnt, nem ad át világnézetet, eszméket, gondolatokat. Ezeket az utóbbiakat azonban a gyermek ép úgy magába szívja értelem első működésénél, mint csecsemő magába szívja tüdővész-fertőzte lakásban a gümőkör bacillusait. Mi tehát az eredendő bűn? Érzéki beirányozódottság, testi vágyak túltengése, mi aztán az értelem és felelősség ébredésénél elkerülhetetlenül tényleges vétkezésre vezet. Pál ezt az eredendő bűnt a tagok törvényének vagy a bennünk lakozó bűnnek nevezi; de nevezhetjük istentőlüző erőnek is, amennyiben nem a Teremtőt, hanem a teremtményt keresi. Ez az istentőlüző erő az egész emberiséget egy Istentől futó, távolodó nagy masszává teszi. Itt nincs egyénenként való döntés afelől, hogy Isten mellé állunk-e vagy nem, mint ezt az angyaloknál fel kell tételeznünk; itt mindenkinek el kell esnie, vétékbe kell jutnia, mert ezzel az emberi családot hajtó egyetemes erővel szemben az ember tehetetlen.

A szentírásban seholsem olvassuk, hogy Isten egyetlenegy em-

bert is örök kárhozatra vetne az eredendő bűnért. Mindenki a harag alatt van ugyan, mert Istentől távol van; de a harag állapotából Isten mindenkit a kegyelem állapotába próbál juttatni: Isten azt akarja, hogy mindenki megtérjen és mindenkin segítve legyen. Ez a segítség a következőképp történik. Isten egyenkint mindenkit felvilágosít; Szellemének fénye áttöri azt a hazugsághálózatot, mely nyomasztó fojtó köd gyanánt nehezedik az emberi lelkekre. Sátán Isten szeretetét vonta kétségbe a paradicsomkertben: Isten a maga öröktől fogva tartó szeretetét mutatta meg a Golgotán. Ugy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte, hogy aki csak hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen! A terjedő fény nem más, mint a terjedő isteni szeretet. Ez a szó: aki csak... az isteni hatásnak sajátos irányát mutatja; azt mutatja, hogy Isten az egy nagy családba összekötött emberiséget megbontja, szétválasztja egyénekre s mindenkinek a többi embertől függetlenül a saját egyedüli felelősségére kell döntenie afelől, hogy a világosság, szeretet mellé áll-e vagy a rágalom, hazugság, istengyanusítás sötétségében marad-e. Az emberek Ádám bűnesetében egy családként fordultak el az Istentől; de a második Ádámban, Jézus Krisztusban egyénenkint térnek vissza Istenhez. Az emberek második örök választása tehát ugyanazzal a szabadsággal és egymástól való függetlenséggel történik, mint az angyaloké történt s csakugyan olvassuk is, hogy az örök életben az emberek olyanok lesznek, mint az angyalok, nem házasodnak, gyermeket nem szülnek, mert mind közvetlenül Istentől szülöttek lesznek. Sőt már e földön a gyülekezetből is eltűnik a különbség nemcsak zsidó és pogány, nemcsak művelt és barbár, hanem férfi és nő közül is.

Jézus egy helyen azt mondja a sátánról, hogy sátán nem támad sátán ellen, különben országa megsemmisülne. A bukott angyalok között tehát valamilyen államszervezetnek kell lennie. Az államélet egyik legfontosabb törvénye az egység. A sátán, az Isten teremtésének e kiváló dicsősége, kétségtelenül rendkívül okos; bár a bölcsességet meg kell tagadnunk tőle,

mivel ez utóbbi csak Isten félelmével szerezhető meg. Sátán angyalai tudják, hogy egymásra szükségük van; a közös cél összehozta őket. Mivel azonban a közös cél: dicsőségük hazug látszatának fenntartása, ahogy a cél megszűnik, ahogy hazugságukra fény derül, úgy szűnik meg azonnal egységük is, mert ezen a hazug látszaton kívül semmi sem tartja őket össze. Ezért sátán birodalma magában hordja a szétesés törvényét is. Itt azonban meglepő egyezést találunk a bünbeesett emberi társadalom és sátán állama között. A cél az emberek államaiban az ember dicsősége, gazdagsága. A világ programjában az egység szintén ott szerepel. Kain városalapítása, Babel torványának felépítése, a világbirodalom első felállítása Nimród idejében s minden későbbi világbirodalom annak a gondolatnak megvalósítása, hogy az ember dicsősége csak összevetett erővel, egységben érhető el. Ez az egység azonban egészen más természetű, mint az egyház egysége. Az újonnan született ember - bár teljes öntudattal és felszabadított akarattal - beleolvad Istenébe és Ő rajta kívül más dicsőséget, boldogságot nem keres. Ebben az egységben a teremtmények a Teremtőben tökéletes és természetükből folyó egységet találnak. Ellenben sátán és a bünbeesett ember birodalmában mindenki önmagában s az Istentől elszakított, ezerfelé eső teremtésben keresi a dicsőséget és kielégülést. Isten világának belső természete az egység, míg sátán és a világ lénye ezerfelé eső és az egység csak rákényszerített. Amely pillanatban az önáltatásnak és hazugságnak vége, ez a birodalom megdől és szertehull, mint ez pl. Babel torványának építésénél történt. Valamennyi világbirodalom egysége fegyver hatalmán nyugodott, nem a szívek egysége volt. Még a nyelv- vagy szokásegység is csak külső, mert életet egy népnek sem ad sem nyelve, sem az ódon szokások patinája. Ugyanilyen képtelenség, hogy valamely felekezet életét a múlt patinájában keressük és az élet kérdését a költészet játékvá változtassuk át. A világ látszattal csalja magát, mint a halált virágokkal szoktuk leplezni. Minden

külső látszat és jelszavak ellenére a világbirodalmak születésüktől fogva magukkal hordozzák a széthullás erőit, akárcsak sátán birodalma, hiszen a kettőnek lényege és természete ugyanaz. De mert az ember mulandóbb, gyarvidebb életűek. Nabukodonozor, Nagy Sándor, Julius Caesar, Attila, Nagy Károly, Napoleon uralma szinte halálukkor esett szét. A világ csodálja őket, mint temetőben a sírköveket. Az emberi történelem népek, birodalmak nagy temetője. Mint a levágott fű virágáé, olyan az Istentől elszakított dicsőség.

Ebbe az egységet kereső, de folyton széthulló világba helyezte bele Jézus a maga egyházát, utolsó imádságával azt a végrendeletet hagyta neki, hogy egy legyen. Amikor a halála előtti éjszakán u.n. főpapi imádságát elmondotta, a szívének nyomó kívánságát így foglalta szavakba: Nemcsak az ő szavak értük könyörgök, hanem azokért is, akik az ő szavukra hisznek én bennem, hogy mindnyájan egyek legyenek, amiképpen te, Atyám, bennem vagy és én tebenned; hogy a világ higgyje, hogy te küldöttél engemet! Az egyház egysége tehát olyan legyen, amilyen egy az Atya a Fiúval. Ez a titokzatos meghatározása arra a következtetésre kényszerít, hogy Jézus mennyei, szellemi, belső, lényegi egységre gondolt, nem pedig tüntető külső szervezetre, mely olyan módon pompáznék ebben a világban, mint egy világbirodalom. Az egyház homlokegyenest ellentéte annak az első Bábelnek, melynek egysége teljesen külső volt, amennyiben azt egy torony biztosította. Az egyház, a Krisztus gyülekezete nem a világból, nem emberi akaratból vagy indulatból meríti egységét, hanem abból a csodálatos egységből, mely a Szentháromság mélyén az Istenség három személyét összeköti.

Számunkra, akik a dolgokat nem valójuk szerint, hanem csak tükrön által látjuk, lehetetlen abba a titokteljes egységbe elmerülni, mely a szentháromság személyeit összefűzi. Magának a személy szónak értelme is homályban van előttünk, mert e szó a latin persona szónak fordítása s

annak jelentése nem ugyanaz, mint a magya személyé. Persona a szinpadí álarcot jelenti s átvitt értelemben azt a szerepet, melyet a színész ez álarccal játszott: egy actor /színész/ a különböző personák szerint különbözőkép jelenhetett meg, de ugyanaz az actor volt. Jézus és az Atya között, míg Jézus e földön járt, nem volt teljes öntudat-egység, csak életegység. Ahogy a gyermek-Jézus fejlődött s bölcsességben gyarapodott, lett az öntudategység nagyobb és teljesebb. A Fiu és az Atya közötti egységet tehát másban, az életben kell keresnünk. Az Atyának világossága, ereje, szeretete, szentsége, büngyüldölete és megváltóakarat, mint folytonos életáram járt az imádkozó Fiu és a mennyei Atya között. Az ujonnszületés az ember és Isten között is megnyitotta a közösség zsilipjeit s így lett lehetővé, hogy ugyanaz az életáram az ember és a mennybement Jézus Krisztus közöttis állandó áramlásban legyen. Mintahogy a mennyei Atyjához készülő Jézus ott állott az Atya előtt és azt mondta: Atyám, azt akarom, hogy ahol én vagyok az enyéim is ott legyenek! úgy van az ujonnan szült ember a mennyben az Atya jobbán ülő Jézussal életközösségben a tisztaság és szeretet akarása által. Az az egység tehát, melyet Jézus főpapi imájában egyháza számára kértés akart, a tisztaság és szeretet egyező akarása volt: oly népet akart magának, melynek tagjai lehetnek különböző nyelvűek, szokásuak, műveltségűek, élhetnek egymástól oly messze, hogy nem is tudnak egymásról, tartozhatnak különböző földi szervezetekhez: mégis mindannyian ugyanazzal a kéréssel állanak a mennyei Atya előtt: Legyen meg a Te akaratod, a szentség, irgalom akarata! Az életnek ez a csodálatos egysége az a mennyei egység, melynek gondolata úgy megfogta Jézus követőit, hogy az Ur minden más rendelése közül ez véssődött be legjobban és legmélyebben egyháza tudatába.....

..... a gyülekezet egysége alatt nem külső dolgok egységét kell érteni, hanem belső egyezést. Az egyház tagjain átömlő élet volt egy s ez tette a sziveket is eggyé. A szív itt természetesen lelki értelemben

.....Az élet áramlásának, keringésének medre tehát Isten és az ember közös akarása; mely az imádságban és az életirány megtartásában nyilvánul. Szellemi lények szemében ez elég arra, hogy az egység nyilvánvaló legyen; de a testtel teremtetten ember számára Isten gondoskodott arról, hogy az egység külső jelben is láthatóvá váljék. A kiválasztott zsidó nép számára Isten az egy sátozt, később az egyetlen templomot adta, hogy annak jelenléte az Ő jelenlétének biztosítóka legyen, de Isten maga nem volt az épülethez kötve s mint Ezékiel látta, azt elhagyhatta. Jézus tanítványainak az Istent és embereket összefűző nagy életközösség biztosítékául egy másik külső jelt adott, nem a lakás eszközét, a sátozt vagy házat, hanem az élet eszközét: a mindennapos kenyeret. Pál azt mondja: mert egy a kenyér, egy test vagyunk sokan! Valahányszor az őskeresztények a mindennapos táplálékot kezükbe vették, mindig megemlékeztek arról, hogy egy szellemi, mennyei táplálékot is esznek, Krisztus szeretetét, mely a szent testet haláiba adta értük. A mindennapos kenyér azonban csak az emlékeztető jel és a pecsét volt a mennyei ígéreten. A kenyérrutalvány nem táplál, csak a kenyér; a szakramentumok külső teste nem táplál, csak a Szellem. Keresztség és urvacsora mellett is az egyház megmaradt tisztán szellemi valóságnak s ha valamikor a szakramentum bálvánnyá vagy szellem-idéző varázslássá változott, Isten szakramentum nélkül adja a hívőnek az életet. A szakramentumot lehet hit és szellemi közösség nélkül is használni: akár csak a külső egyházi szervezetet. Mivel tehát a szakramentum nem élet-szerző, Pál nem akart Korintusban keresztelni s Jézus maga nem is keresztelt soha, csak a tanítványok, pedig megtette volna, ha csakugyan a szakramentumokon keresztül áradna a mennyből a földre az élet. Az élet medre azonban más: az Istennel egyező, a megtért akarat; melyet az ujjonanszületés ismét szabaddá tesz.

Ez a felszabadult egy akarat tette az ősgyülekezet tagjait egy szívvé és egy lélekké. Az egységnek ez a meghatározása megint csak azt mutatja, hogy...

Mich. 7. 21
1884

veendő s a lelki életfolyamatoknak középpontját jelenti éppen úgy, mint a testi szív a testi életfolyamatokat fenntartó vérkeringés középpontja. Az életközpont egysége az egész lelki irányt is egyé tette, ezért említi Lukács a lélek egységét is. Természetes, hogy a lélek egysége a testi életben is megnyilvánul s így a gyülekezet testi életének is közössé kellett válnia annyiban, hogy senki sem akart kedvezőbb külső életviszonyok közöttélni, mint a többi, hanem mindenüket közössé tették. Az egység tehát külsőlegis látható lett. A külső egység azonban csak visszfénye volt a belsőnek, nem maga a fény volt, csak annak tükörzése. Éppen ezért a külső egység már az első pillanatban gyarló és tökéletlen volt, ami nemcsak abban nyilvánult meg, hogy az özvegyek egy részéről nem sikerült azonnal méltányosan gondoskodni, hanem az Anániás és Szafira esetében is, kiknél a külső látszatot éppen olyan volt, mint a többi kereszténynél, de Péter szellemtekintetét nem kerülte ki a belső teljes különbsége, mert az egy akarat nélkül hajótörést szenvedett önzésükön és képmutatásukon. Rajtuk nem segített az egy egyházhoz tartozás, amint az egyház senkit sem üdvözíthet. Az első egyház egységének alapja tehát nem a külső szervezet volt, hanem az élet egysége, a szív és lélek egysége.

Az is külső látszaton alapuló csalódás, hogy az őskeresztény közösséget a világ kommunisztikus közösségeivel szokták összevetni, noha az indító ok, mely amaszt létrehozta, megszüntet minden azonosságot emezekkel. A kereszténység nem azzal a szándékkal jött a világra, hogy a világ külső szervezeti képét megváltoztassa. Még a rabszolgaság intézményét sem törölte el, mint ezt Pál intelmeiből látjuk. A kereszténység belülről támadta meg a világot és a szívnek átalakításával akart olyan közösséget teremteni, mely éppen belsőségénél fogva a világban semmihez sem hasonlít. A keresztények tehát nem új társadalmi rendet állítottak fel - ilyesmi eszközben sem járt - hanem áldozatot hoztak a meglevőből. A közös termelés üzleti számítás alapján nem zárja ki az önzést és a mások

kizsákmányolását; célja lehet a haszon fokozása. Az őskeresztényeket ellenben a szeretet vezette jóltevésre. Annyira a szeretet szellemi világában éltek, hogy anyagi kérdéseiket a legegyszerűbben intézték el: megosztották, ami volt. A vagyonfelosztásnál azonban sokkal fontosabb most számunkra a gyülekezet itt található meghatározása: a hívők teljessége. Ez a meghatározás az első keresztény közösséget nem testületi egységnek fogja fel, hanem egyes tagok teljes számának. A hangsúly tehát az egyese-ken van, az egyes keresztények akaratán. Ime, itt azzal a csodával állunk szemben, hogy egy társaság minden tagja minden külső kényszer nélkül minden áldozatot meghoz, hogy mint egyén az élvezésben külön ne érvényesüljön, ne legyen előnyben a többi előtt; de első legyen a termelésben, a másokért végzett munkában, abban, hogy melyik tesz többet a másiknál - a másikért. Az egyéniség tehát megmarad az áldozathozásban, eltűnik az élvezésben. Tudjuk, hogy a modern kommunizmus ennek éppen az ellenkezőjére törekszik: megsemmisíteni az egyént a termelésben és megosztani az eredményt, egyéniesíteni az élvezésben. A világ kommunizmus tehát a kényszerített egységből a széthullás felé halad; míg az őskeresztények vagyonszeretése a sokból és egyéniből kiindulva az egység felé törekedett. Ez az önkéntes, de senkire rá nem kényszerített, tehát nem általános vagyonszeretett közösség azonban nem végcél volt, hanem csak ugródeszka, eszköz a szellemi egység elérésére. A végcél a szeretetnek, vagyis Jézusnak élvezése: egy szív, egy lélek, tehát egy akarat egy megismerés alapján a szeretet céljainak megvalósítására. Együtt gondoskodnak a szegényekről, együtt tesznek bizonyosságot a hitetlenek megmentésére, együtt imádkoznak a börtönbe hurcolt apostolokért. Szervezetben, istentiszteleti rendben, tanmegállapításban azonban nem törekedtek egységre, ilyennek még csak gondolata sem ébredt, hem azért, mert még kezdetleges állapotban voltak, hanem, mert a figyelem egészen másra irányult. A szeretet lényege mellett teljesen mellékesnek látszott a forma; a forma csak követte a lényegét, hozzásimult

és csak a legszükségesebb volt meg belőle. Ma ellenben igen sokszor a szervezet, liturgiát és tantételeket terjesztjük abban a hiszemben, hogy a formában a tartalom is el fog terjedni; de csak a csomagolást terjesztjük, nem az árut. Korintusban civakodás tört ki. A gyülekezetet Isten gazdagon megáldotta karizmákkal vagyis a kegyelem szellemi ajándékaival. Pál apostol örömmel látja ezt a gazdagságot, de figyelmüket arra irányítja, hogy a legkiválóbb ut mégis a szeretet ajándéka, melynek megvalósulását az urvacsora példázza. Az urvacsora értelme szerinte ez: mert egy a kenyér, tudnillik Jézus Krisztus megölt teste, egy test vagyunk sokan. Tehát az urvacsora a gyülekezet egységének példázata, melybe a Krisztussal együtt való meghalással jutunk vagyis azáltal, hogy a szertehuzó világtól elfordulva Krisztusban új testvériséget, új családot találunk.

A korintusiak azonban nem ebbe a halálegységbe kiábrándultak, hanem inkább diszelegtek az egyéni híuságot jobban legyezgető kegyelmi ajándékokkal, mint amilyenek a csodatételek, tanítás, bölcsesség voltak, különösen azonban a prófétálás és nyelveken szólás. A vetélkedés pártoskodást idézett elő és a pártoskodók jelszavaiba az apostolok neve is bekevert, persze ezeknek hibája nélkül. Apollós annyira rossz néven vette nevének pártcélra való fölhasználását, hogy egy ideig menni sem akart Korintusba. Pál arra emlékeztette őket, hogy nem a világ szellemét kapták vagyis nem a testiség szellemét, mely a viszálykodásokat szüli. Adományaik Isten Szellemének ajándékai s azokat Isten úgy adta, hogy mindenkinek más-más adomány jusson ugyan, de ne azért, hogy e különbségek szerint megkülönböztessenek, hanem azért, hogy mindenkinek alkalma legyen a közös épüléshez való lami olyannal járulni, ami a többinek nincs meg, hogy így ne legyen a gyülekezetben egy fölösleges tag se; ne legyen egy tag vagy egy párt se, melynek a többire nincsen szüksége. Tehát Pál szükségesnek tartja a sokféleséget, az egyéniségek kialakulását, a különféle színeződést, nem az elkülöni-

tés végett, hanem az egésznek még szorosabb összecsatolása végett. Mikor a világ egységet csinál, uniformizál, mikor Isten csinál egységet, szaporítja a formát, a szint. A világ egysége - szegénység, Isten egysége - gazdagság.

A széthuzást Pál igen szigorú szavakkal ostorozza. Emlekezteti a korintusiakat arra, hogy ő nem keresztelni ment Korintusba, hol alig is keresztelt meg valakit, hanem evangéliumot hirdetni s ezzel elítélte azokat, akik külsőség miatt voltak hajlandók szakadásokat okozni. A korintusiak között munkálkodó tanítókat Isten szolgálni küldte, hogy a korintusiakat Krisztushoz vezessék; az apostolok tehát arra valók, hogy a korintusiak hasznukat vegyék, de nem arra, hogy bálványozzák és pártvezérekké tegyék őket. Egyhez ragaszkodjanak: Krisztushoz. Pál ültetett Apollós öntözött, de Isten adta a növekedést. Szolgák ezek, akik csak annyiban használnak, amennyiben Krisztus hat általuk. Krisztus az egyetlen alap, mely mindent hordoz; ember, emberi tanítás, emberi tett nem lehet az egyház alapja. Akár Pál, akár Apollós, akár Kéfász, akár világ akár élet, akár halál, akár jelenvalók, akár jövődők: minden a tiétek ti pedig a Krisztuséi! Még az ellen is tiltakozik, hogy egyesek Krisztus neve alatt ugyan, de külön pártban csoportosuljanak. Arra a gondolatra pedig, hogy ő legyen a szakadás alapja, indulatosan kiált fel: Hát Pál feszítettet meg értetek? vagy Pál nevére keresztelkedtetek meg? Hogy aztán a pártoskodó korintusiakat megalázza, szemökbe vágja, hogy ott szakadásokat csinálnak, ahol bűn elszakadni, de nem szakadnak el ott, ahol kötelesség volna megtenni: nem vetik ki maguk közül a vérfertőző bűnöst! - Mintha csak a reformáció utáni egyházzról szólana, mely emberek-ről nevezte el magát; mely tanítási különbségek miatt szakadt szét, ahelyett, hogy a tanítás különböző ajándékaival a közös megvilágosodást szolgált volna. A másként tanítók kizárása, sőt halálos üldözése mellett, azonban az egyházfegyelem eltorzult; üldözték a kegyest, becsülték

a gőgöst és szeretetlent. De érdemes tanulmányozni a korintusi levelet a mai nagy és kis egyházaknak is, melyek amikor emberekkel, emberi tettekkel és alkotásokkal dicsekszenek, ember-kultuszt üznek s ugyanakkor az élet forrásától az embereket távol tartják!

Pál sokszor beszél a gyülekezetek egységéről. Egymás terhére hordozzatok, úgy töltsétek be a Krisztus törvényét! Ha ér valamit Krisztusban az intés, ha ér valamit a szeretet buzdítása, ha ér a szellem közössége, ha ér valamit a szív és irgalom, tegyétek teljessé örömemet azzal, hogy ugyanúgy gondolkotok, ugyanazzal a szeretettel, egy lélekkel, egyet gondolva! Evódiát intem, Szüntichét is intem, hogy egyet gondoljanak az Urban. Mikor a filippibelieket egyértelműségekre inti, nem tantételekre gondol. Amikor így szól: akik csak tökéletesek vagyunk, így gondolkodunk, így folytatja: s ha valamiben másképp gondolkotok, ezt is ki fogja jelenteni az Ur; csak amire eljutottunk, abban egyformán járjunk! Csupán következetességre int, de apostol létére sem kényszeríti a másikat a saját nézetét. Sehol nem sürgeti, hogy szokásokban, szertartásban, szervezetben legyen egység; még a tanításban is szabadságot enged, ameddig ugyanannak a Szellemnek vezetése alatt állanak: annak az egységnek, amelyet követel, alapja az Istenség egysége, a Krisztussal való életközösség, az isteni Szellem vezetése; tehát az ember lényének legbensőjére: az emberi szellemnek égi kapcsolatára utal: egy a test és egy a Szellem, egy az elhívás reménysége; egy az Ur, egy a hit, egy a keresztség /persze nem a víz, hanem a szellemkeresztség!/: egy az Isten és mindeneknek Atyja! Azért mindenki igyekezzék ezt /a szellem-egységet/ megtartani a békesség kötelékében, teljes alázatossággal, szelidséggel, hosszútűréssel hordozván el egymást! De legjellemzőbb a gyülekezet egységét illetőleg az a tanítása, hogy Isten a régi választott népet elvetette s helyébe egy új népet, az egyházat állította, melyben a zsidók és pogányok közti régi különbség megszűnt s ami ezt az új népet a többitől, a

földi népektől elválasztja, az nem testi, földi határ, hanem oly határ, melyet csak Isten ismer: ismeri az Úr az övéit és amelyet emberek között fegyelem tesz nyilvánvalóvá: Álljon el a gonoszságtól mindenki, aki a Krisztustés nevét vallja /Tim.II.2:19/. De azt, hogy az egyház határait fegyelem gyakorlása teszi nyilvánvalóvá, nem lehet úgy értenünk, hogy tehát az egyházak fegyelmi határozatai mutatják meg a Krisztus egyházának határait; mert ez a felszólítás: Álljon el mindenki a gonosztól inkább egyéni tevékenységre, önfegyelmezésre mutat s azt jelenti, hogy a Krisztushoz tartozók a Hozzá tartozást életükkel fogják bizonyítani.

János apostol a keresztényeket egymás iránt való szeretetre buzdítja; tiltakozik egyesek igazságtalan kizárása ellen; de semmiféle rendelkezést nem ad a külső egyházzervezet vagy kultusz kiépítésére. Az összes újtestamentumi írók megegyeznek abban, hogy az apostoli egyház semmiféle földi, evilági ~~elm~~ cél nem tűzött maga elé; nem akart a földön imponáló szervezetet, kultusztárgyakat, liturgiát, bölcséleti tanrendszert alapítani, hanem egész lelkével, egész hitével, egész érdeklődésével és várakozásával a menny felé fordult s bár tagjai e világban éltek, mégis valami egészen mennyei testületnek tekintette magát. Tagjai testben jártak, józan emberek voltak, mégis az őket összefogó kapcsolatot tisztán szellemi köteléknek tekintették s abban testit alig érezték. Mindamellett a kapcsolat nem volt számjukra szétfoszló légies jelenség, hanem a legbiztosabb valóság, melynek építésén egész lelkükkel rajta voltak. Olyan volt az első keresztényeknek az egyház, mint ami a zsidóknak a szövetség sátora és a templom lehetett; sőt ezeknél mérhetetlenül több és dicsőbb.

A történelemben.

Igen szép és hasznos feladat volna az egyház egységének történetét megírni. Egyháztörténet-könyveink az egyháztörténet legfontosabb részét: a keresztény ember belső életének, a szeretetnek, a belső világosság és sötétség egymással való küzdelmének történetét vagy teljesen elhanyagolják vagy alig érintik vagy e tárgyaknak csupán külső vonatkozásait tárgyalják, mintegy peremét horzsolják. Pedig világosságot, világossá alást, tanulságot az egyháztörténetnek csak ez a belső része adhat. Itt nincs tér arra, hogy az egyház egységének történetét csak általános vonásokban is vázoljam; csupán arra szorítkozhatom, hogy e belső történet vezető elvét megtaláljam.

Ahogy a bibliai korból az apostoli atyák korába átlépünk, satus érdeméről, büntörlő haláláról; bár tudnak Krisztus a hit által való megigazulást is tanítja; a többi tanítónál a mennybe vezető ut az igazságosság; a hit csak ennek az igazságosságnak egyik eredménye. Ez azt jelenti, hogy a tanítók előtt az emberi természet teljes romlottságának tudata s a hit alapvető jelentősége már ködbe vészett. Ők a kegyes embernek saját erejével számoltak. Az egyház nagy hivatásáról ugyan még a bibliai kifejezések járják közöttük; de az egyházba bevezető kapu már homályba kezd borulni. Kelemen szerint az egyház Istennek választott és elhívott szenteiből áll; Hermász Isten városának nevezi azt szemben a világ városával; Barnabás az új népnek: de e kifejezések világos értelmét már elvesztették. Még tudják, hogy a gyülekezet építése a szellemi ajándékok birtokosainak kezében van, a próféták, tanítók, apostolok kezében, de az egyházi hivatalviselő az ő szemükben már uralkodó, kinek a laikus alája van vetve. Ignác szerint a felmerülő hamis tanokkal szemben biztonságot csak a püspökkel való közösség nyújthat s ezt a közös

séget a tanítás, a keresztség, az urvacsora és a házasságkötés alkalmai képezik; tehát az isteni Szellem helyét a szakramentumok foglalják el. Megkülönböztetik a egyháznak valódi és látszólagos tagjait; tudják, hogy az egyház tisztasága a földön el nem érhető. Külsőleg tehát az apostolok korát a közvetlenül utánuk következő kortól, az u.n. apostoli atyák korától sokszor kevés különbség választja el; csak annyi, hogy a régi kifejezéseket nem egészen pontosan használják. De a mélyebben látónak ez a kis eltérés elárulja, hogy ezek az egyházi írók már nem mindig értik az apostolokat; olykor csak utánózzák az apostolok életét, de nem élik azt. Mert az emberi romlottság teljes felismerése s az emberi én elvetése nélkül nincs új élet. Ezekből az atyákból tehát hiányzik az Istennel való közvetlen érintkezés, az Isten Szellemének közössége. Bizonyos azonban, hogy ez az egyház nem minden tagjánál volt így; bizonyos, hogy a Szellem tovább munkálkodott az egyházban s megindult rögtön a Szellem soha meg nem szünő munkája: az örök reformáció is. De sok vezető férfi nem volt már a valóságban szellemi, hanem csak névben; az isteni belső elhívás külső hivatallá változott. A fellépő tévtanokkal szemben elengedhetetlenül szükséges volt az egység, de ezt nem Isten Szellemének vezetése biztosította, hanem az egyházi tisztviselő parancsszava. Ez a tisztviselő, a pap pedig a többieknek nem szolgája volt már, hanem ura. A szolgáltság és félelem szelleme kiüzni kezdte a szeretet és egység szellemét. Ez a szolgai függés a következő korszakban magát a papságot is alsóbb és felsőbb tagozatokra bontotta. Először egyes presbiterek egyeduralmat követeltek s a többieken uralkodó presbiter kisajátította magának a püspök címet, mely kezdetben minden presbitert megilletett. De a bibliai szellem ily nagy elhanyaglása mellett is nem tűnt el az egyház egységének tudata csak az, ami az apostoloknál belső szellemegység volt, most külső, parancsolt egységgé változott. Az isteni Szellem visszavonulását ilyen emberi pótszerrel helyettesítették. A külsővé válásnak lassu

folyamatában az igazi szellemkereszténység azonban nem veszhetett el máról holnapra. Ha sokszor nem is hangadóknál ha sokszor talán hamis elmélet leple mögött: ott élt még Jézus az emberek ézreiben és megteremtette azt a csodálatos missziót, mely a Názáreti Jézus ismeretét csakhamar a világ minden ismert részére széthordozta. Apostolok jártak helyről-helyre, hirdetve a Krisztus örömuzenetét. És ezrek voltak, akik ezért a Krisztusért készek voltak kinhalálba menni. Megvolt tehát még a szeretet igazi szellemi egysége is és ez annál jobban predikált a pogányoknak, mert ugyanakkor a külsőleg egységes római állam már szétesőben volt. De az a különös jelenség áll előttünk, hogy már az egyházban is a belső szellemegység köré egy külső hatalmi egység kényszere szorul s azt megöléssel fenyegeti. Ez a külső kényszer az egyházi jog, melynek csirái már Római Kelemennél megtalálhatók.

Az egyháztörténet következő korszakát az egyházi atyák korának nevezzük. Mind érezhetőbb a keleti és nyugati egyház közötti jellemkülönbség. A keleti egyház szemlélődő, a nyugati gyakorlati. A spekuláló keleti ember oly kérdésekre bukkan, melyek a keresztény életet tekintve, nem nagyon termékenyek; ellenben egy csomó áldatlan civódást, véres üldözést eredményeztek. Az orthodoxnak vélt tanokat zsinatokon szentesítik, császári rendelet teszi őket kötelezőkké. A cél most is az, hogy az egyház tanítása egységes legyen. A nyugati egyházat gyakorlati kérdések foglalkoztatták s ezek megoldásánál szintén egységre törekedtek; de itt a zsinatok mellett mindnagyobb tekintélyre jutott a római püspöki szék véleménye. Mig keleten tan-spekulációval, itt jogi alkotásokkal remélték az egységét megvalósíthatóknak. Az apostoli korban igen egyszerű volt a bűnbocsánatról szóló tan: aki megvallotta bűnét és hitt a Megváltóban, az biztos lehetett a bocsánat felől. De most nehéz viták gyötörték a hittudósokat afelől, hogy melyek a megbocsátható és melyek a halálos bűnök; lehet-e a megkeresztelték számára egy második bűnbánatot engedélyezni s melyek az igazi

bűnbánat mozzanatai. Ugy keleten, mint nyugaton a fejlődés a bűnbocsánat jogát mindjobban a homo spiritualis /szellemi ember, lelkesz/ kezébe adja. Ez a jog aztán a lelkeken megmérhetetlen hatalmat adott a papok kezébe. Lassankint az egyházi hatalom egy lesz a papok hatalmával. Ám a papok túl nagy testület voltak arra hogy az egyház egységét biztosítsák; szükségessé vált a további differenciálódás és a legfőbb hatalom letéteményeseinek számát még jobban kevesbiteni. S még egy nagy különbség távolítja el ezt a kort az isteni Szellem szabad szárnyalásának korától: a szent Szellem birtoklását földi hivatalhoz kötik. A püspökök azt kezdik állítani, hogy ők az apostolok jogszerű utódai. Összességük: az episcopatus /püspöki kar/ a Szentszellem kinyilatkozásának szerve. Az egyház fundamentuma tehát a püspök. A történetolvasó meggörzad attól, hogy az Isten Fiát, az egyház igazi alapját hogyan cserélhették fel oly hamar emberrel vagy emberi testülettel. De némi magyarázatul meg kell jegyeznünk, hogy a püspökök ez időben még, pl. Rómában, rendszerint igen kiváló keresztények voltak, az egyház b/első építői inkább, mint annak külső szervezői s így ez a tévedés nem látszott olyan gonosznak, mint később, amikor a püspökök már csak egyházkormányók és sokszor csupán hatalomra vágyók vagy éppen gonosztevők voltak. De azért a babona hatalma mindig erősebb lesz! A püspök már Krisztus helyett áldozó pap és bíró is, tehát a bűnbocsánat közlője. Ki a jogosan megválasztott püspöknek magát alá nem veti, az eretnek, szétfujt polyva, Kóráh csapata. Azoknak a papoknak, akik a püspöknek ellenszegülnek, még a keresztelése sem érvényes. Ez elvek legvilágosabb kifejtése Cyprianus nyugati egyházi atya írásaiban található.

Ám a fejlődés itt sem állt meg. A püspöki testület is igen nagy még ahhoz, hogy az egységet képviselje. Cyprianus Rómát jelöli meg a katolikus egyház anyjának és gyökerének; ennél azonban nem megy egyelőre tovább. De az út mind járhatóbb lesz afele, hogy az egyház

egysége egy emberen, a római püspökön nyugodjék.

Mily mérhetetlen a távolság az üdvözítő amaz intézkedése között, hogy az egyházfegyelem legvégső fokon az egész gyülekezet kezébe legyen letéve és e között az álláspont között, mely szerint az egyház és a bűnbocsánat joga a papé, ill. a püspökök testületéé. És ezt az óriási utat az egyház alig kétszáz év alatt tette meg. Krisztus persze még oly gyülekezet felől intézkedett, melynek tagjai nem címüknél vagy állásuknál fogva, hanem valósággal voltak szellemiek, vagyis Isten Szellemétől vezetettek. Ez most már a gyülekezeti tagok legnagyobb részére, sőt a papokra nézve is alig volt igaz. A bibliai világosság elhomályosulása következtében vezetőik és vezetettek az ujonnszületést mindjobban valami erkölcsi nemeseddéssel, a Krisztus váltságát pedig a törvény betöltésével tévesztették össze, miben legmagasabb fokot a Krisztusért való szenvedés vagy mártírhálál képezte. A keresztények jótekonysága, vagyonosodása sok számító embert vonzott a gyülekezetbe, sőt éppen vezető papi állásokba már Nagy Konstantin előtt; de különösen azután, hogy az üldözések megszűntek és a császári kegy mosolya egyszerre az átkeresztények és képmutatók tömegét hozta az egyházba. Ebben az egyházban a bibliai egyházfegyelmet gyakorolni annyit jelentett volna, mint az egyházat hagyni el. Így cselekedtek a montanisták és később a donatisták, de az elért tisztább közösség ára az egyház egységének megbontása volt. Igaz, hogy ez az egység nem volt már a bibliai. Míg Jézus parancsa értelmében a bibliai egyháznak még minden tagja felelősnek érezte magát minden tagért, úgyhogy az egész kereszténység egy nagy szerető családba fonódott össze s a földrajzilag legtávolabb élő keresztények felelősnek érezték magukat egymásért: most a közeledünk ahhoz az időhöz, melyben a nagy tömeg külső álegységén már csak a papság és a császár fognak örködni.

Mindamelletts ebben a korban is egy megvolt az egységre, katholicitás-ra való törekvés, de a kor külső katholicizmusa testi látszattal

takarta el a szellemi egység mindjobban érezhető hiányát. A kor annyira a test káprázata alatt élt, hogy már nem érezte a látszatot hazugnak. Katholikus vagyis egyetemes egyház alatt tehát ekkor már a külső, jogi egyházszervezetet értették, ahogy ezt napjainkban is teszik. Az egy sziv, egy lélek régi tudata eltűnt. Az egység nem a szivekben volt, hanem az egyház nagy jogi szervezetében. A külső kényszerített egység készült megfojtani a belsőt. Mindamellettt éppen az említett Cyprianus könyvet is az egyház egységéről és abban megkapó melegséggel magasztalja a testi és szellemi egységnek az a meglepő keverékét, mely az akkori kor felfogása volt. Az egyház egy, de termékeny növekedéssel terjed ki, hogy sok legyen. Miként a napnak sok sugara van, de egy fénye; fának sok ága, de egy törzse, melyet erős gyökér alapoz meg, mikor egy forrásból több patak folyik ki s noha a kifolyó víz bősége szétömölve sokaságot mutat, mégis az egység az eredetben egy marad. Szakíts le sugarat a nap testéről s a szétszolt fénynek nincs többé egysége; törj le ágat a fáról, a letört ág nem sarjadhat; vágd el a patakot a forrástól, az elvágott rész kiszárad. Így az Urnak egyháza is fényét szétszortva sugarait az egész földre szétküldi; mégis egy a fény, mely mindenüvé szétszóródik s a test egysége nem választható szét; termékeny bősége a mindenségbe szétküldi ágait, bőségesen folyó patakjait messze ereszti, mégis egy a forrás, egy az eredet, egy a sarjakat hajtó termékeny anya. Cyprianus szép szavai teljesen igazak volnának, ha magasztalásának tárgya nem az egyház, hanem az egyház láthatatlan feje, Jézus volna. Ez az idézet különben világosan mutatja, hogy az apostoli hagyomány mily erős volt még e korban, de egyuttal, hogy mennyire nem értették már az apostoli gondolatot!

Ciprianus után a legelső nagy állomás Augustinus theológiája. Hogy Ágostont megértsük, egyházzról alkotott felfogását össze kell vetnünk az egyes keresztény emberről s a bűn lényegéről alkotott felfogásával. A keleti egyházban a bűn lényegéről nagyon felületes nézet alakult ki.

Bár tanították, hogy Ádám nagy nyomort, sötétséget hozott az emberiségre, de nem a bűnben, hanem az érzékiségben és halandóságban látták a főbajt s emellett az emberi szabadakaratot hangsúlyozták. Már Ambrosius elvetette e sekélyes tanítást s azt tanította, hogy akaratunk ellenére vitetünk a bűnbe; fizikai származásunkkal együtt öröklődik ránk a bűn s csak a kegyelem és a Szellem változtathatják át lényünket. Ezzel az állásponttal szemben Pelagius az akarat örök szabadságát hirdette; a bűn szerinte cselekvés, de nem valóság s általánosságát a példaadás magyarázza. A kegyelem csak segítségére jön a bűnösnek, hogy a rossz szokást jó szokással segítsen legyőzni. A fogalmaknak az az elsekélyesedése tehát, melyet már az apostoli atyáknál megfigyeltünk, nem gyógyulást, hanem további sekélyesedést vont maga után, míg az egyház fáklyája a kialváshoz volt közel.

Az Isten Ágostonban olyan kiválasztott eszközt teremtett, amilyen Pál volt a bibliai korban. Nehez belső harcok közt jutott a sötétségből a világosságra, akár csak Luther s amire eljutott, arra nem a bölcselkedés hanem az élet vezette el. Lassanként kialakuló felfogásában a kiindulópont Isten képzele: Isten erő, akarat, abszolút lét; a bűn szándékos elfordulás Istentől, tehát nemlét. A bűn eset előtt az ember Isten segítségével meg tudta magát őrizni büntől és haláltól; de Istentől való elfordulás esetén nyitva volt előtte az ellenkező út is. Ádám^{ot} dölyfe vitte elesésbe; bűne engedetlenség volt; büntetése pedig a kívánczóság, tudatlanság és a halandóság lettek. A nemzéssel a bűn is, a büntetés is átmennek az utódra; az emberiség massa perditionis-szá, elveszett tömeggé vált. A bűn lényege: a magunk szeretése, a magunk akaratának cselekvése; ez az, ami öröklődik. Csak Isten akarata vethet véget ennek és adhatja vissza az embernek a jó akarását. A megigazítás ennél fogva nemcsak bűnbocsánatban áll, hanem a jó akarásának helyreállításában, tehát megelevenítésben és a kegyelem megvilágosításában. Ekkor Isten újra mellettünk áll, segít, mint a bűnbeesés előtt. Isten akarásának ellenállhatatlansága vezette Ágostont a praedesti-

natio tanítására, melyet aztán Luter és Kálvin is tanítottak.

Ágoston egyházzól alkotott nézetének kialakítására azonban nem csupán ez a meggondolása, hanem a donatizmussal való ellentéte is vezette. Bizonyos személyi ellentétből kifolyólag Donatus és fanatikus követői azt vitatták, hogy a szakramentumok csak szent ember kezéből elfogadva lehetnek valódiak; a velők ellentétben álló katolikus egyház papjaitól végrehajtott keresztség tehát érvénytelen. A 314-ben tartott arles-i zsinat leszögezte, hogy a pappászentelés és kereszteleés érvénye nem függ az azt kiosztónak méltó vagy méltatlan voltától. Ágoston maga is erre az álláspontra helyezkedett. Ő mindent az isteni Szellem hatásából vezetett le s azt állította, hogy a Szellem az egyházban mindent az ige és a szakramentum útján cselekszik. Figyeljük meg, hogy egyház-felfogásában is minden a szellemiséghez és ugyanakkor minden a testi megnyilvánulásokhoz van kötve. Meg kell különböztetnünk szerinte a külső szót a szellem belső szavától; a szakramentumban a külső jelképet a benne működő Szellemről. De a szóban is, szakramentumban is benne van az isteni Szellem s így hatásuk ellenállhatatlan; miből következik, hogy a szakramentum nem ismételtető meg. A keresztség tehát akárki adja is, bocsánatot szerez. Ugyanez a kettősség van Ágoston egyházfogalmában is. Ige és azakramentum által áll fenn a külső egyház, melyben szentségtelen tagok is vannak. A külső egyházban, de vele pusztán külső összefüggésben s tőle megkülönböztetve, áll fenn a valódi egyház, mint polyva közt a buza, mint belső ember a külső emberben. Meg kell különböztetni tehát az Őrnek igazi és kevert testét, de a kettő el nem választható.

Ágostonnál megérthetetlen ellentétet képez egyfelől az a tiszta szellemi felfogás, ahogy az emberben állandó isteni segítség nélkül semmiféle szellemi élet sem a bűneset előtt, sem a bűneset után el nem képzelhető; az az éles megkülönböztetés, mellyel a hallható ígét a belső ígétől, a szakramentum jelképi részét a benne ható Szellemről, az egyház

polyváját a tiszta buzától megkülönbözteti; másfelől azonban az a tisztán anyagi felfogás, hogy külső ige és szakramentum által a Szellemnek okvetlenül hatnia kell s hogy a látható egyház, ahogy benne a polyva és buza keveredik, Isten országa s ezen belül kell lennünk, ha üdvözülni akarunk. Hogy magyarázható Ágostonnál a két ellentétes véglet?

Ágoston idejében már óriási tömegek csatlakoztak az egyházhoz belső hit nélkül. A vezető helyekre mind több érdemtelen ember tolakodott. A fegyelem lazulása ellen a donatisták joggal panaszkodtak, de az ő orvosságuk sem volt bibliai, mert sem az egyház és szakramentum anyagi /testi/ felfogásán nem változtattak, sem az egyházfegyelem alapja nem volt evangéliumi, miután annak ala jává nem a bünbánatot és megtérést tették, hanem azt a farizeusi álláspontot, hogy bizonyos bűnöktől megtagadták a bocsánatot. Ágoston jól látta ezeknek következtelenségét, de segíteni ő sem tudott, mivel az akkori tömegegyházból szellemi egyházat nem csinálhatott. Mivel pedig nem tudott lemondani arról, hogy a nagymultu s vértanukkal dicsekvő egyházban isteni intézményt lásson, azért kellett bele esnie a fenti kettősségbe. Az ő helyzete e tekintetben jóval nehezebb volt, mint a reformátorok helyzete. Később. Annak az egyháznak, melyben Ágoston még Isten államát /civitas Dei-t/ pillanthatta meg, a római állammal, a sátán államával szemben, az ő korában túl nagy volt a tekintélye arra, hogy vele a későbbi reformátorok módjára bánjon; de a következő időben az egyház folytonos romlása s Isten igéjének növekedő lényege ezt a tekintélyt mindjobban csorbitotta. Wíklif már más következtetést vont le a látható és láthatatlan egyház megkülönböztetéséből, mint Ágoston: ő függetlenítette magát a pápai szervezettől s a látható és láthatatlan egyházat szétválasztotta. Luther elégette az őt kiátkozó pápai bullát s ezzel a pápai egyházat teljesen megtagadta; de a lutheri egyház lényegében alig tért el az Ágostonitól: éppen annyira tömeg vagy népegyház volt, mint emez. Ha Luther Ágoston idejében él, nem szakadt volna el attól a katolikus egyháztól,

mely Ágoston idejében még nem volt annyira megromolva, mint a renaissancé-pápák egyháza. Ágoston előtt ott állt ennek az egyháznak hosszú, dicső küzdelme, a vértanúk példája, a zsinatok helyes végzése, végül az egyháznak a pogány államon, a civitas Diaboli-n aratott győzelme. Mindez, tulsok volt ahhoz, hogy Ágoston el tudta volna maga mögül vetni a hagyományt. Az első három század becsületes harca s a tanítás tisztaságának megőrzése Ágoston szemében is apostoli székké tette a római püspökséget, mely ekkor még nem akart Isten és egyház között Jézus látható helytartójaként a világ uraként állani.

Ágoston mögött tehát nem volt ott a csalódásoknak és botrányköveknek az a végtelen láncolata, mely a reformátorokat a pápától való elszakadásra kényszerítette s Ágoston is volt annyira testi, mint az apostolok, akik azonnal várták Isten országának testi megjelenését; vagy mint mi, akik mind hajlunk arra, hogy abban a közösségben lássuk Isten legtisztább egyházát, melyben mi helyet foglalunk. Így történt hogy Ágoston a tiszta szellemi felfogást összeegyeztethetőnek vélte a testi felfogással. S még egy nagy oka volt Ágostonnak a látható katolikus egyház kizárólagosságához ragaszkodni: ez az ok a hemzedékről-nemzedékre átplántálódó szívős ragaszkodás volt az egyház egységének gondolatához. Az Üdvözítő végrendelete, melyet főpapi imájában hagyott egyháznak, hogy övéi egyek legyenek, miként Ő az Atyával egy, kitörülhetetlenül vésődött be követőinek gondolkodásába s évezredekken át fogva tartotta még azoknak gondolatait is, akik csak látszat szerint tartoztak a Megfeszítetthez. Mennyivel kitörülhetetlenebb volt ez a gondolat Ágostonban, kit még csak három század választott el az apostoli egyháztól s kit valódi megtérés tett valódi kereszténnyé! Az egyház más volt már mint aminek az Üdvözítő szánta, de a világot átfogó csodálatos egység gondolata foglyul ejtette ezt a nagy egyházi atyát s mivel az egyházat abban a külső közösségben látta, melyet akkor katolikusnak neveztek

s mivel e kortól megtagadtatott, hogy a Krisztus egyházát csupán szellemi égi valóságként tudják szemlélni: el kellett követnie azt a durva tévedést, mellyel a szellemet és anyagot össze nem illő kapcsolatba hozta.

Az egyház egységéről alkotott felfogás fejlődésének következő állomása a pápaság jogigényének kialakulása. Eddig az egyházi hatalom két kezben volt letéve: isteni jog szerint a hatalom az episcopatus / a püspökök gyülekezete, a zsinat/ kezében volt; de a zsinat-végzéseket hatályossá az állam, a kereszténnyé lett császár tette. Az episcopatus mellé lasként egy másik hatalom emelkedett, sőt azt tulszárnyalta: a pápaság. A pápai hatalomnak segítségére jött az a látszat, hogy az tisztán Istenre alapítottnak látszott, szemben a világi államhatalomtól támogatott episcopatus-szal; segítette továbbá az a tény, hogy a római szék eddig megglehetősen a helyes tan mellé állott, ami isteni küldetését igazolni látszott. Az előd hűsége nem igazolja ugyan az utód igazságtalan tulkapását, mégis a korábbi római püspökök derekasságát annak bizonyítékául fogadta el a világ, hogy az igazságtól elhanyagló utódok is isteni küldetés részesei. A történelemben és az emberi életben nagyon sok dolog fordul meg látszatokon s a világ diplomáciája is igen nagy súlyt helyezett mindig a jogosság látszatára, mert a világ nem szeret ugyan a lelkiismeretnek engedelmeskedni, de szereti magát a lelkiismeret előtt mentgetni. A római püspök primátusa diplomáciai siker volt.

Az, akiben a korábbi nagyság és a hanyatlás sajátságosan találkozott, Nagy Gergely pápa volt. Nagy Gergely Ágoston nézeteit követte, de kellő letompitással, hogy alkalom maradjon az emberi érdemszerzés, továbbá a papi közbenyulás értékének dicséretére. A kiengesztelő ostya Gergely szerint minden testi és lelki baj ellen segít, még a tisztító tűz ellen is. Igazság, szeretet, megváltó erő, helyes áldozat csak az egyházban képzelhető; de ott is a papság kezében van, melynek a világi hatalom alája van

vetve. Ágoston szellemisége tehát pogányos babonával, a szakramentumok mágikus felfogásával és papi hatalomtörekvésekkel meghamisítva ment át az utókorra.

Tovább viszi a gondolatot az u.n. ál-Izidor-féle gyűjtemény, mely jogilag alapozza meg a papság, püspökök és pápa isteni eredetű hatalmát. Benne képtelen ellenmondás gyanánt isteni megbízatás földi jogi alapot keres. Így fullad az egyház mennyei természetevaskos földi érzületbe, szellemisége testiségbe.

A középkori egyháztan a scholasticizmusban éri el csúcspontját. Egyháztan és szakramentumtan karöltve fejlődnek az egész korszak alatt. A szakramentumok külső testi jeleit szellemi erővel ruházzák fel, anyagtól várva, hogy a szellemet újjáteremtse. E testi képzet durvaságát fokozza a szakramentumok számának növekedése. Hét szakramentum most már teljesen az azokat kezelő papság hatalmába adja az egyházat, úgyhogy az egyháztagek most már minden égi, szellemi jót csak a papok közbenjáró működése folytán nyerhetnek el, vizen, kenyeren, ostyán stb. keresztül. A régi meghatározásból, melyet ugyan még hangoztatnak, hogy az egyház a hívők egyetemessége: eltűnt a régi tartalom, kb. oly messze távozott, mint a renaissance-pápák idejében a servus servorum kifejezésből Jézus alázatossága. Az apostolok korában az egyház egy volt, mint egy csodálatos szellemi kenyér, melyet eggyé és a világ számára éltető hatalommá a megfeszített Krisztus szeretete változtatott. Most is így volt, csak hogy a kiátkozásnak, bünbocsánat-megtagadásnak rémével, szolgai félelem felkeltésével kényszerítették rá azokra, akik a kényszert alkalmazó papi hatalom isteni küldetésében még hittek. De mind kevesebben hittek. Mert mikor a szelid Megváltó földi helytartója három napig hagyja holtban állani vetélytársát, a császárt vagy lóra szálláskor dölyfösen kényelét tartja a kor egyik leghatalmasabb uralkodójával: meggyűlölteti magát s a tőle képviselt egyházeszmét. Az egyház egysége alatt ebben a kor-

ban egy magát földi istenül az emberiség fölé állító ember uralmát kell érteni oly embereken, kik vagy fojtott dühvel állottak szemben vele, hogy az első börtönnyiláskor rátámadjanak, vagy a kereszténység legelemibb igazságait sem ismerve, egy átmázolt durva pogányság éjszakájában vártak öntudatlan sóvárgással prófétát, hogy az az evangélium világosságát elhozza nekik.

Másfél évezrednek és benne a tekintélyes egyházi tanítók légiójának tekintélye tornyosodott fel Luther előtt, amikor arra a tudatra kezdett ébredni, hogy a másfélezer éves fejlődés merőben elhibázott. Ha Luther a tudomány porondján állott volna szemben ezzel a másfél évezreddel, valószínűleg visszariadt volna attól, hogy egy levél elégetésével szakítson vele. Ám Luther az élet karakterén találkozott a teológia óriásával, ahol ő volt az erősebb s a hit parittyájával bátran leterítette a tekintély kardjával, dárdájával és pajzsával rátörtöt. Lehet, hogy Luther nem tudott azzal a lángésszal visakodni, amellyel később Kálvin csatázott, de a harc, amelyet ő vivott, nehezebb volt. Kálvin már Luther nyomdokain halad; Luther előtt senki sem járta az utat. Az előreformátorokat akkor még nem ismerte; Ágoston később nyílt meg előtte; az evangélium bezárt könyv volt számára. Teljesen a régi világ gondolatmenetében nevelkedett; vakon hitt az egyház tulvilág-tanában és félt attól a kárhozattól, mellyel a középkori egyház a hiveket félemlitgette. Hogy bűneitől szabaduljon, az egyház-előírta utra lépett s érdemszerző jócselekedeteket keresve szerzetes lett. Ugy kellett lépésről, lépésre kiküzdenie a világosságot. Saját harcaiból értette meg, mint Ágoston is, az emberi szív kimondhatatlan romlottságát s képtelenségét arra, hogy Istennek tetsző legyen. Aztán mint a villám gyúlt ki előtte, hogy Isten nemcsak bíró, hanem maga a szeretet. Megtudta a szentírásból, hogy Isten semmi teljesíthetetlen nem követel a tehetetlen embertől, csupán annyit, hogy higgyen neki. De ezt követeli! Hit és szeretet képezi látóhatárának két gyújtópontját: ember részéről hit, Isten részéről szeretet. A szeretet ad, hit fogadja

el. A legtöbb bűn, mint Ágoston is tanította az, hogy az ember hit nélkül él. Az eredendő bűn a megromlott emberi természet gonosz irányzatát eredményezi; ennek következménye pedig az akarat szolgasága. Teljesen tehetetlenül minden jóra; annyit kapunk, amennyit hittel elfogadjunk. Isten mindent szent Szellemé által ad. Mindezekre Luthert az élet s nem a tudomány tanította meg. Ugyanarra jutott el, amire Ágoston s amit az apostolok is hittek és tanítottak. Kár, hogy amit megélés és nem tanítás által kapott, azt később a tanítás által továbbadhatónak gondolta, mint ez egyik egyház-meghatározásából látszik.

Luther a keresztény élet forrását Isten szeretetében látta. Következésképpen rá kellett jutnia, hogy a keresztény egyház lényege csak ez a szeretet lehet. Csakugyan az egyháznak ilyen meghatározásait találjuk nála: az egyház az összes Krisztushívők gyülekezete a földön; a szívek gyülekezete egy hitben; szentek közössége. A szív egységét, a szeretet összetartozását hangsúlyozza. E meghatározásai helyesek; ezek Luther Isten-képzetéből fakadtak. Igaz, hogy felfogását ő e meghatározásokkal a láthatatlan egyházzal alkotta meg, melyet egy testté, szent közösséggé az egyház Feje, Krisztus tesz. Van azonban szerinte testi, külső keresztényiség is külső valóval, külső jellemvonásokkal. Ez a kétféle közösség szilárdan összefügg egymással. Csak ahol a külső ígét és szakramentumokat találjuk, ott van a szentek gyülekezete jelen. E jelenlétét azonban látni nem lehet, csak hinné. Később Luther mindnagyobb súlyt helyezett arra, hogy az igaz egyház ott található, ahol a tiszta írásszerű tan hirdetik. Szerinte az egyház minden tagja szellemi ember, a lelkeseknek csak külön szolgálata, hivatala van, de nem képeznek külön osztályt. A világi hatóság feladata ugyan, hogy vesszővel és karddal kegyességre és erkölcsre neveljen, de az egyház belső életébe be nem nyúlhat. Mégis az ország belső békéje megköveteli, hogy egy országban egyféle tanítás legyen!

Luther egyháztanában szinte ép oly nagy szakadékok, ellenmondások vannak, mint Ágostonében. Mikor Luther Ágostonnal teljesen egyértelműleg a látható egyház jelenlétének bizonyosságait abban látja, hogy a külső ige és szakramentumok megvannak-e valahol, hirtelen a láthatatlan egyházra gondolva, így szól: jelenlétét azonban látni nem lehet, csak hinni! Ezzel tipikusan lutheri megjegyzéssel akarja azt a nagy űrt áthidalni, mely az ő saját kétféle egyházmeghatározása között van, de ezzel egyuttal azt is elismeri, hogy külső ige és szakramentumok magukban nem megbízható jelei az egyház jelenlétének; csak a hit tertullianuszi tornájával /hiszem, mert lehetetlen!/ juthat el az ember ahhoz a meggyőződéshez, hogy az igaz egyház is ott van, ahol ezek a külső jelek találhatók. De akkor miért szükségesek a jelek? Hiszen jelekre a látásnak van szüksége s nem a hitnek, mely Isten ígéretébe kapaszkodik? Ha Luther előbb ismertetett Isten-képzetéből indult volna ki, akkor egyház-meghatározása így hangzott volna: az egyház ott található, ahol a szeretet Istene a ~~szent~~ Szellem világosságát adja és az emberi hit azt elfogadja. Az isteni világosság jelenlétéből s a neki való engedelmességből biztosabban meghatározható az egyház jelenléte. Ha pedig a láthatatlan egyhárról adott meghatározásából indult volna ki Luther, hogy az egyház a Krisztushívók földi gyülekezete, szívek gyülekezete egy hitben, szentek közössége: akkor az igaz egyház jelenlétének jeleit következetesen így kellett volna fogalmaznia: ahol az emberek életmódja és beszéde a Krisztusban vetett hitnek, az Atya szeretetének és a Szentszellem munkálta szentségnek jelenlétét mutatja, ott jelen van Krisztus egyháza. A kétféle meghatározás különbsége abban található, hogy ez az utóbbi meghatározás, mely Luthernek a láthatatlan egyhárról adott meghatározásából folyik, a keresztény egyházban élő egyének életének megfigyelésére alapítja az egyház jelenlétét, míg Luthernek a látható egyházzal állított fenti meghatározása az egyéneket egy földi testületben összegyűlve szemléli.

Luther is, Kálvin is Ágostont követik, amikor a látható egyházat földi testületben, valamilyen szervezetben keresik; míg a bibliai írók és Jézus maga is az egyházat nem szervezetben, hanem közösségben látták. Arra Luther nem gondolt, hogy a külső egyházszervezet még sokáig fennállhat azután, hogy belőle a belső élet kiveszett s így az egyház tisztasága, szellemisége, egysége jobban megőrizhető, ha a hangsúlyt a szentek közösségére és nem a pusztá héjat képező szervezetre tesszük.

A kegyességre és erkölcsre való nevelésnek az állam vességére és kardjára bízása pedig nagyon veszélyes dolog, mert az állam maga sem szokta a vesszőt és kardot mindig az igazság és szellemi javak érdekében használni, úgyhogy inkább az egyház van hivatva az államot kegyességre és erkölcsre inteni. Ép ilyen lehetetlen a tanítás egyféleségének megteremtését várni az államtól, noha Luther ezt nem az egyházért, hanem az állam békességeért követelte. Elfelelte azonban, hogy ez a tétel a reformáció ellen is fordítható. Az igazság és hazugság nagy csatájának eldöntője ép oly kevésbé lehet a legkeresztényibb állam, mint akármelyik török basa. Luthernek azonban van e ponton egy mentsége. Luther, az egyszerű szerzetes, egy világot rendített meg s vetett ki a sarkaiból. Ő ennek az eredménynek megfelelő belső harc után jutott odáig, hogy cselekedni merjen. Luthernek szinte félelmes erejű lelkiismerete azonban nem volt minden követőjének tulajdona.

Miközben az évezredek épületét bontották, néhány helyen beomlott az. Rajongó anabaptisták, kiknél a vallásosság földi hatalomvágy leplezője volt, a tömegeket a középkori társadalomrendezés ellen vitték harcba és a közbiztonságot fenyegették. Ezek ellen fellépni joga, sőt kötelessége is volt az államnak és hogy Luther harcba szólította ellenük a világi hatóságot, az meg neki volt keresztény kötelessége. De a hitbát ott követte el, hogy az állam jogának tekintette az alattvalóktól követelni, hogy az államtól elfogadott tanításhoz csatlakozzanak s jogos-

nak tartotta az állam fellépését olyan másként tanító, de igaz keresztény életet élő anabaptistákkal szemben pl. kik az állam békességét nem veszélyeztették. Itt Luther határozottan tévedett és vétkezett is a türelem keresztény elve ellen. Mivel az egyház lényege éppen szerinte a szeretet, ezt a szeretetet a másként gondolkozók iránt is gyakoroltatnia kellett volna s a szeretet egységét a tan egysége fölé helyeznie. Azonban a türelmetlenség dolgában is találunk Luther számára mentséget. Mikor a reformátort a birodalmi gyűlés is átok alá vetette és az államjog tovább meg nem védelmezte, Bölcs Frigyes választó-fejedelem állott védelmére. Az ő oltalma alatt szervezhette meg a wittenbergi és a német reformációi egyházat. Ezért a fejedelmi pártfogásért hálával, egybe felelősséggel tartozott. Még ha ő le is vetkezte volna a középkori gondolkodást, mint ahogy eleintén hajlott is erre, sem a fejedelmi pártfogó, sem a nép nem nőtték ki abból. Átmenetre volt szükség. A túl nagy szabadságot nem viselhette el a szabadsághoz nem szokott nép s a kicsapongásokért Luther nem vállalhatta a felelősséget. Ezért döntött a hívők egyháza helyett a nép-egyház mellett. De természetes, hogy ebben az átmeneti alakban örökre nem maradhatott az egyház. Luther azonban mindjobban begombolkozott s az idő kívánságát nem értette meg. Missziója kötött volt s ő azt befejezte. De keserűen látta, hogy műve tökéletlen. A tankényszer csak a képmutatást növelte; az igazságosak gyökrelmét gyarapította s mindenki másénál inkább Luther lelki békéjét zaklatta föl.

Kálvin, mint Luther is tette, teljesen elvetette a szakramentumok varázshatását. A szakramentumban szerinte a hit az elfogadó és Isten az adó; a test pedig megmarad testnek vagyis hit és isteni Szellem nélkül tehetetlennek. A szakramentumok száma hétről nála is kettőre olvad le; az elvetett 5 szakramentum helyét időben és fontosságban az igehirdetés foglalta el. Mivel tehát elvetette a szakramentumokat, mint olyan varázsszököket, melyeknek célja Istent vagy Isten kegyelmét a földre hozni: nem

volt többé szükség varázslókra, Isten és ember közt közvetítő papokra sem s ezek helyét az igével intő, tanító pásztorok és doktorok foglalták el. Az egyház tehát mint Ágostonon s Lutheren áthaladva láttuk, visszakapja bibliai szellemiségét az egyháztörténelem folyamán mind jobban.

A látható egyháztól Kálvin is megkülönbözteti a láthatatlant, melynek tagjait csak Isten ismeri, aki eleve elrendelte és az üdvösségre megőrzi a választottakat. Kálvinnál éppen úgy, mint Luthernél is, láthatatlan és látható egyház sokkal jobban elválík, mint ahogy azt az apostoli levelekben vagy az evangéliumokban észleljük. Ennek oka a népegyház megtartása.

Pálnak nem olyan fontos, hogy leveleiben a látható és láthatatlan egyház különbségét hangoztassa, mint ezt különösen Kálvin predestináció tanában látjuk s Pálnál ez nem a két fogalom összekeverésével magyarázható, hanem azzal, hogy ő a látható hitet s a hallható bizonyágtételt a belső elhívottság külső ismertető jeleinek tartotta; leveleit is elhívott szentekhez írta, kiknek reménysége a mennyben el van téve. Pál és az apostolok egyházfogalma tehát szellemibb. Náluk az egyház addig terjed, ameddig a belső élet jelei terjednek. A korintusiakat azzal vigasztalja Pál, hogy Isten mindvégig feddhetetlenül megerősíti őket az Úr Jézus napjáig, hiszen bennük van a szent Szellem záloga, mellyel elpecsételtettek. Pillanatig sem aggódik, hátha mégsem választotta ki őket Isten, az ily kételyt elnyomja az üdvbizonyosság.

Érdekes, hogy amíg Luther és Kálvin egyéni életében világosan megtaláljuk a bibliai üdvbizonyosságot, ez rögtön elhomályosul, mihelyt az egyéneket az egyházban pillantják meg. Persze, ő körülöttük ez a látható egyház más volt, mint Pál körül. Az apostolok korában azok, akik keresztényekké lettek, olyanok voltak, akik komolyan vették Jézus követését. Jézus követése tette a kor az embereket keresztényekké, nem valami külső szervezethez tartozás. Kálvin és Luther korában ellenben azok, akik

keresztényeknek nevezettek, nagyrészt testi születés által belső elhatározás nélkül kerültek a nagy népegyházakba, minek következtében a látható és láthatatlan egyház sokkal jobban eltávolodtak egymástól mint az apostolok szellemibb szemlélete idejében.

"a is tapasztalt tény, hogy ahol az egyházba nem hívó és Istent kereső embereket vesznek be, hanem a tagok testi születés útján kerülnek be abba, ott elvesz az üdvbizonyosság még azokból is, akik különben szívők szerint keresik Istent és megtérést. Az újtestamentumban sehol sem látjuk, hogy földi szervezéssel igyekeztek volna az egyháznak biztos látható határokat adni, sőt e ponton szándékos lazaság figyelhető meg, úgyhogy egy-egy nagyobb gyülekezetben sok apró gyülekezet van, melyek viszonya tisztázva nincs. De annál nagyobb a belső összetartozás tudata. A földi határok éles megvonása mindig a valódi határok elmosására vezet, vagyis a szentek és a hitetlenek közti megkülönböztetés elejtésére, mi a meg nem térőket és hitetleneket hamis biztonságérzettel csalja meg, másfelől a hívóktól és Istent keresőktől elrabolja a szentek közösségéhez tartozás bizonyosságát. Megtaláljuk ugyan Kálvin körül is az apostoli kor benső szeretet-közösségét, de csak az őt körülvevő baráti körben, tehát egy lazább földi alakulásban; de nem a genfi egyházban, melynek hitetlen tagjai Kálvint sokszor módfelett megszorították.

A reformáció korában nem állott tehát helyre a gyülekezet bibliai fogalma, de nem is állhatott volna helyre, mert ahhoz az lett volna szükséges, hogy az egyház ugyanolyan külső állapotba jusson, amilyenben az apostolok idejében volt; helyesebben: hogy az emberek a földi szervezetektől szabadon tudják látni az egyházat: ez pedig akkor lehetetlen volt. A reformátorok lelkiismeretes emberek voltak s azt a néptömeget, mely eddig a középkori egyház nevelő hatása alatt élt, nem dobhatták ki az egyház nevelő hatása alól; más választást tehát nem láttak maguk előtt, mint népegyházakat alakítani. A reformátorok kényszerhelyzetben voltak. Azt sem tehették, hogy a tömegeket a római egyház befolyása által lecsatolják.

hagyják; hiszen saját munkájukat lehetetlenné tették volna. A gondozatlanságnak és hitetlenségnek sem dobhatták őket oda: t.i. Genfben a libertinusoknak, Némethonban a parasztlázadóknak. Kikerülhetetlennek látták tehát a népegyházak alapítását. Később aztán komolyabb anabaptistáknak könnyebb volt e népegyházakból a komolyabb tagokat kivonni és belőlük a bibliai egyházakhoz hasonlóbb kisebb közösségeket alakítani. Bensőbb kisebb közösségek alkotása a keresztyén lélek szükséglete s az ilyenekbe való tömörülést, ha annak alapja nem a gőg és szakadártság, hanem csak a közös épülés, épp úgy nem ítélték el, mint csak helyeselhetjük, hogy Luther és Kálvin a tömegeket nem vetették el. Ugyanez a helyzet sok tekintetben ma is fennáll; kiegyenlítést és kölcsönös megértést a két kívánat ma sem talált.

Kálvinnak ebből az álláspontjából, azonban korántsem következik, hogy ő akármilyen társaságot elfogadott volna látható egyházzal. Ő ugyanis a látható /tehát nem a láthatatlan!/ egyházat Lutherhez hasonlóan a következőkép határozza meg: "Ha látjuk, hogy valahol Isten ígését őszintén hirdetik és hallgatják, ahol a szentségeket Krisztus rendelése szerint szolgáltatják ki, ott minden kétséget kizárólag megvan Istennek valamiféle egyháza....az egyetemes egyház mindenféle nemzetből összegyűlt sokaság, mely ha különböző helyre van is elszórva, és elszéledve, azért mégis egyetért az isteni tudomány igazságának egységében és ugyanannak a hitnek a köteleke tartja össze...ez /a látható egyetemes egyház/ úgy foglalja magában az egyes egyházakat, amelyek városonként és községenként az emberek szükségéhez mértén vannak elhelyezve, hogy ezek mindenike joggal megtartsa az egyház nevét és tekintélyét...Az egyes emberek, ha valósággal idegenek volnának is az egyháztól, bizonyos tekintetben mégis ahhoz tartoznak mindaddig, amíg nyilvános ítélettel onnan el nem távolíttatnak... megtörténhetik, hogy /az ilyeneket/ egyáltalában nem tartjuk méltóknak a hívőkkel való közösségre...de a sokaság, amely bir-

tokában van az ige szolgálatának s azt tiszteletben tartja s részesül a szentségek kiszolgáltatásában, kétségkívül megérdemli, hogy egyháznak tartsuk". Meg kell figyelni, hogy Kálvin sokaságról és nem testületről beszél. Ez a meghatározás nem oly merev, mint Luteré s még kevésbé az, mint Ágostoné volt; mindkettőénél jobban megközelíti a bibliai álláspon-
tot, mely irtózik az éles földi határoktól. Kálvinnál több tér marad a keresztény szabadság érvényesülésére s az angol szabadabb egyházi élet Kálvin nyomdokain valósult meg. Kálvinnál a láthatatlan egyház szabadabb a láthatótól, mint akár Ágostonnál, akár Luthernél s predestináció,-tana azért lett oly tulzó, hogy a láthatatlan szellemi egyháznak a láthatótól való függetlenségét annál jobban hangsúlyozhassa. Bár. Kálvin nem volt lelkiismeretlen az egyházfegyelem dolgában, jogérzete mégis visszatartotta attól, hogy meggondolatlan és elsietett lépéssel egyházakat semmisítsen meg ott, ahol valami módon még megvolt az igehallgatás és istenkeresés. Oly nagyra becsüli ugyanis Isten az ő egyházával való közösséget, hogy szökevénynek és hitehagyottnak tartja azt, aki nyakasságában eltávolodik bármelyik olyan keresztény társaságtól, mely Isten igéjének és a szent-
ségeknek igazi szolgálatát ápolja. Tehát amily merészen röpült, amikor a szellemi egyházzal beszélt, épp oly megértő volt, mikor a gyarló földi világhoz szállott alá. Bölcsen jegyzi meg: Ha Isten maga mondja azt, hogy az egyház egészen az ítélet napjáig szenvedni fog abban a bajban, hogy a gonoszok hozzákeveredésével megterheltetik, hiában keresnek olyan egy-
házat, mely minden szennytől mentes volna. Mivel azonban Kálvin maga is elhagyta a római egyházat és azzal semmi közösséget többé nem tartott fenn, világos, hogy ő sem akart közösséget olyan egyházzal, melyben Krisz-
tus istenségét, a bűnökből való megtérés szükségességét, a szentírás iste-
ni tekintélyét nyilván megtagadják s amelyekben semmi lehetőség sincsen keresztény életre és épülésre. Ahol azonban ilyen okok fenn nem forognak, megegyezhetünk Kálvinnal, hogy a közösség elhagyása és új földi egyház

alakítása bűnnek tekintendő. Itt azonban egy kérdés vetődött fel: mit csináljanak azok a melegségre, testvéri szeretetre, imaközösségre és bibliatanulmányozásra vágyódó keresztények, akik olyan nagyobb elhidegült egyházban élnek, mely mindezt számukra nem nyújtja, de amely a kereszténység elveit magából ki nem vetette? Erre a kérdésre Isten bölcsessége az egyháztörténet következő állomásán adta meg a feleletet.

Kálvin is, Luther is tévedtek akkor, amikor az egyház legfontosabb ismertető jeleit az igehirdetésben és a szakramentumok nyújtásában látták. Az igehirdetés ugyan az egyház legfontosabb teendői közé tartozik s a szakramentumok, amennyiben őket bibliai rendelés szerint nem varázseszközöknek, hanem cselekvésbe öltöztetett igének tartjuk, hasonlóképp ítélendők meg: mégis az egyház életének az igehirdetés nem célja, hanem csak eszköze. Az élet jelének sem tekinthető, mert egy ideig fennmaradhat ott is, ahol az élet már kihalt. A cél maga az élet, mivel pedig az élet Istennek bennünk élő szeretete, az egyház célja a tagok Isten és egymás iránt való szeretetének megvalósítása, szeretetközösség; tehát nem az urvacsora, hanem az, amit az urvacsora jelképez.

A reformátorokat követő kor, fájdalom, nem a reformátusok pietas-át, kegyességét követte, hanem csak azok értelmi irányát folytatta. De ami a reformátoroknál élet gyümölcse volt, náluk csak eltanulás. Tanítás szeretet nélkül azonban még nem kereszténység. E kor eszménye pedig a helyes tan volt, az orthodoxia. A reformátorok a hitvallás alatt még a hitnek megmutatását értették; ám a következő törpe kornak nem a hit, vagyis magunknak Istenre bizása kellett, hanem csak a hitvallás betűje. A hitvallás, amennyiben csak puszta értelmi kérdést képez, nyugodtan megfér istentelen élettel, gőggel, sőt az igazi egyház üldözésével. Így látjuk főleg a német nép kebelében az áldatlan gyanúsításnak, a zaklatásnak, sőt a gyilkos üldözésnek oly példáit, melyek magának Melanchtonnak, Luther legmeghittebb bizalmasának életét is fel-

zaklatták. Az ily hitvallás és betűimádat nem egyházépítés, hanem egyházrombolás volt. A tanítás egysége mellett az igazi egyház vérezve, halálra gyötörve szenvedett.

Ebben az elhidegülő s már a halál hidegségét éreztető egyházban, melyben azonban megvoltak a reformátoroktól követelt igehirdetés és a szentségek, voltak olyan kegyes lelkek, kik élni és szeretni akartak. E melegséget kereső lelkek vezéréül küldte el Isten a XVII. század második felében Spener Fülöp Jakabot, aki a melekségre, valódi keresztény életre vágyódó lelkeket kis közösségekbe, egyházacskákba gyűjtötte. Sokan az egyház megbontásával vádolták, pedig az egyház megmentője volt, amikor az egyház szeretet-közösségi jellegét képviselte. Mert a szeretet egysége nélkül a keresztény élet nem maradhat meg; deily közösség csak ott fejlődhetik, ahol a lelkek közös akarattal gyűlnek össze az ige olvasására, hogy az ige életük megjavítását és a szeretetben való gyarapodásukat szolgálja és nem áldatlan vitatkozást. Spener a reformátorokból a jobbik részt választotta, azt, ami belső volt bennük. Kálvin is olyan körökben ismerte meg az evangéliumot, amilyeneket Spener alapított. Ezek körök voltak a reformáció igaz fenntartói.

Hasonló okok hozták létre Angliában a methodizmust. Ott is bibliaolvasó körökből indult ki az élet új reformációja; de a hideg nagy államegyház kivetette őket magából. Az üldözés nem ártott az üldözöttnek, hanem az üldözőnek, mert következménye az lett, hogy a mozgálm nem a régi nagy egyházat táplálta s erősítette, mint Spener pietistákat, hanem új egyházakat hódított az anyaegyháznál sokkal nagyobb tömegeket. Ennek az új egyháznak valóságos isteni küldetése volt a négerkegyházi életbe foglalására.

Hasonló módon keletkezett sok más kisebb egyház a reformátoroktól ránk maradó nagy közösségek mellett, tagjait azokból hódítva el. Vajon ez a szétszakadozás és a közösségek szétforgácsolása, sőt egymás

ellen fordítása nincse a testvéri megértés és az egyház egységének kárára? Kétségtelenül kárára van! De ha azt mondanánk, hogy e kisebb közösségek mai tagjait, mint ártalmasszektáskodókat el kell ítélnünk és velük a közösséget megtagadnunk, nagy történelmi igazságtalanságot követnénk el; először azért, mert az elszakadók hibájáért nem lehet az utódokat büntetni; másodszor pedig azért, mert maguk az elszakadók is olykor kevésbé voltak hibásak, mint azok, akikről elszakadtak. Mert ha a hideg s tagjaikat felmelegíteni nem tudó egyházak a bibliaolvasásra kisebb közösségekben összegyűlő tagjaikat a keresztény élet fenntartására okvetlenül szükséges közösségek megalkotásában akadályozták, sőt éppen üldözték ezeket az Istent kerső, szeretetre szomjazó felébredőket, kiknek nem volt annyi világosságuk és erejük, hogy az üldözésben való kitartással, keresztény bizonyosságtevésüket annál ragyogóbbá tegyék; s ha aztán e gyengék botránkoztatására az is megtörtént, hogy a nagy egyházakban gonosz életű emberek még vezető helyre is jutottak: akkor nagyon kevés erkölcsi alapunk van megvádolni a szétvert juhokat, hogy az első pásztor köré csoportosultak, ki őket elgyötörtségükben megkereste. Sőt még akkor is inkább sajnálhatjuk, mint elítélhetjük őket, ha aztán új vezetők megcsalták, kihasználták őket, ami bizony szintén gyakran megtörtént!

Nem vonatkozik azonban ez a türelem azokra, akiket dőlyf, maguk igazának keresése, személyes érdek, sértett hiúság vagy éppen igazságos egyházi fegyelem miatt való zugolódás vitt el valamely közösségtől a másikhöz. Ilyeneket a másik közösségnek befogadni sem volna szabad s az ilyenek romlást visznek oda, ahová mennek!

Csak történelmi érdekesség gyanánt foglalkoztat bennünket e helyen az a kérdés, mi lett abból az egyházból, mely magát a legrégibb idő óta katolikusnak azaz egyetemesnek nevezi, de amely a maga katolicizmusát mindinkább a külsőségekben találta s amely ma sem érti a protestáns katolicizmust, a belsőnek, a tartalomnak, az isteni Szellemnek

egyetemességét. A reformáció valószínűleg nem szakadt volna el ettől az egyháztól, ha az maga ki nem veti magából a reformációt. A tridenti zsinat véglegessé tette ezt a szakadást, miután a reformáció lehetőségét is örökre elvetette. Az ujkorban a régi episcopatusnak vagyis annak a tannak, hogy a püspökök az apostoli karnak utódai és így a SzentSZellem örökösei, az isteni kijelentés közvetítői, még sok hive akadt. Különösen a jezsuita-rend fáradozásának tulajdonítható, hogy az episcopatus végleg helyet adott a már ismeretett másik hatalomnak, a pápának. Még így is csak a XIX század második felében sikerült zsinatilag kimondatni, hogy a csalatkozhatatlan pápa a SzentSZellem birtokosa és az isteni igazság közlője, úgyhogy a püspökök zsinatára szükség többé nincsen. Ezzel a római egyházban jogilag teljessé lett az egyház egysége. De a valóságban a római egyház nem egy! A szervezeti és dogmaegység mögött pártok harca s féltékenysége van itt is, mint mindenütt, ahol emberek vannak; azzal, hogy az igazság forrása egy ember lett, itt még az igazságkeresés is lehetetlenné vált; az igazságkereső vagy elhagyja az egyházat, vagy lelkiismeretét elnémitva tür; evangéliumi embereik a gyanu és zaklatások miatt sokszor méltatlanul szenvedtek s rendszerint azok lépnek fel vádlóikul, akik méltatlanok arra, hogy velők egy napon neveztessenek. Pedig a római katolikus papok és hivek között sok igaz keresztény van, kik teljes szívükkal szomjaznak igazságosságra, s akikkel mi is örömmel vállaljuk a testvériséget, ha nem is értenek meg bennünket teljesen. Az olyan egyház, mely éppen a legigazabbakat némitja el a külső egység érdekében, a maga egészében szintén nem lehet a SzentSZellem-teremtette szentek egyessége!

Az utolsó száz évben több olyan mozgalom indult, mely céljául az egyház egyé tételét tűzte ki. Voltak olyan mozgalmak, melyek egy ország különböző felekezeteit igyekeztek közelebb hozni vagy egyesíteni. Az ily mozgalmak kevés kivétellel kudarcra végződtek. Legtöbbször az lett következményük, hogy eggyel több lett a felekezetek száma, mint ez a porosz

országos egyház /Landeskirche/ esetében történt.

Más mozgalmak nem az egyházak kormányzatainak egyesítésére törekedtek, hanem egyházonkívüli mozgalmakként alakultak meg és a körülöttük levő egyházak tagjait csatlakozásra hívták. Az eredmény ugyanaz lett: eggyel szaporodott a közösségek száma.

Érdekes próbálkozás volt a Darby-é, ki az angol zárt testvérek /closen brethren/ mozgalmát alapította s abban vélte fölismerni Isten akaratát, hogy minden igaz kereszténynek el kell hagynia saját rész-egyházát és a tőle alapított közösséghez mint a Krisztus egyetlen egyházához csatlakoznia. Aki ezt nem teszi meg, az még nem foglalta el helyét a Krisztus egyházában. Ezzel egy újabb külső katholicizmus tett kísérletet a látható egység megvalósítására, mely ugyan nem testi fegyverrel, hanem az embereknek nekiszegezett és nem mindig helyesen értelmezett igével próbálta a lelkiismereteket kényszeríteni. Később a Darby-féle mozgalom komolyabb tagjai elvetették ezt a tulzott álláspontot és nem zárkoztak el mereven azoktól, akik nem csatlakoztak hozzájuk; ezek a nyílt testvérek /open brethren/. A budapesti Testgyűlekezet is ilyen szabadabb és megértő elveket vall. Ez a mozgalom az evangélium erőit még alig ismerő országokban, mint Oroszország, a Balkánon s a pogányok között is részben igen értékes munkát végzett s végez ma is.

A németországi és sok más országban elterjedt közösségmozgalom /Gemeinschaftsbewegung/ egyes az open-brethren-hez hajló csoportokat /offene Brüder/ kivéve, nem szakadtak el a nagy történeti egyházaktól, hanem, némileg Spener mozgalmát ujitva meg, az egyházban bennmaradtak, de külön szervezkedtek s a nagy történeti egyházakhoz való hűségüket hangoztatva, próbáltak maguknak közösségeket teremteni. Munkájukat sok helyen Isten látható áldása kísérte, de a sokszor vágyva keresett egységet külsőleg megvalósítani ők sem tudták, noha a belső egység szellemét hiven terjesztették. Olyan helyen, ahol a történeti egyházak vezetőkörei

a szellemi élettel és szellemi igényekkel szemben megértetlenül állottak, sokszor a különböző belmissziói egyletek /keresztény szövetségek, kékkereszt, keresztény ifjúsági és leányegyesületek stb/ igyekeztek a testvéri közösségek hiányát is pótolni.

Az újabban megindult oxfordi csoport-mozgalom nem akar az egyházakban külön szervezetet alkotni; de a SzentSZellem vezetésének elnyerése végett kis csoportokat, helyesebben közösségeket alakít; tagjai közt mélyebb kapcsolatot keresve, mint amilyet a csoport név kifejez. A mozgalom hozott bizonyos methodikai újdonságokat, de a fődolog benne az, ami régi s ami az összes hasonló mozgalmakat létrehozta: az a kiirhatatlan vágy és törekvés, hogy Isten gyermekei egymást megtalálják; hogy Istent közösen együtt keressék; mert Isten csak a közösségben élő, egységet kereső keresztényeknek adja a maga áldását. Isten óvja meg őket attól a sok mozgalmat megmérgező büntől, hogy a közösség szelleme helyett a mozgalom külsőségeit terjesszék. Az oxfordi mozgalom érdekes bizonyossága annak az egész egyháztörténelmen átvonuló isteni törekvésnek, hogy a keresztény egység gondolatát mindinkább a szellem-közösséghez kösse s a szervezetet a külső járásekokat róla lehántsa.

A gyakorlatban.

Nincs a kereszténységnek egyetlen olyan fontos hittétele, mely a kereszténységet az egész egyháztörténeten keresztül oly erősen foglalkoztatta volna, mint az egyház egységének gondolata. Törvény és kegyelem viszonya, eleve eiválasztás, a hit által való megigazulás, Jézus büntörlő áldozata, tehát a kereszténység legfontosabb tanításai időről, időre elhomályosodtak; de az egység gondolata helyes vagy helytelen formában mindig az előtérben volt.

Láttuk, hogy a pusztá kegyelemből, hit által jövő megigazulás már az apostoli atyák korában bizonyos törvényeskedő szellemnek adott

helyet: de hogy a kereszténynek az egész világon egy népet alkotnak egy égi királlyal: ez az igazság nem homályosodott el. Később a keleti egyházban a megváltás inkább filozófiai megvilágosítás jellegét nyerte; feltűnt a meg nem bocsátható bűnök bibliaellenes tana, mely az egyházfegyelmet ingataggá tette: de az egyház egységének gondolata változatlanul tovább foglalkoztatta a lelkeket s létrehozta keleten inkább az államtól erőszakolt tannak, nyugaton inkább a papi, később pápai hatalomnak egységben az egyetemes vagy katolikus egyházat. Igaz, hogy ez az egyház nem szellemi közösség, hanem csak földi, testi szervezet volt, de hát ez felelt meg az akkori fejlődés irányának.

Ágoston csak azért került szembe a donatistákkal, kikhez erkölcsi szigorúsága miatt talán közelebb állott, mert az egyház egységének gondolatáról nem tudott lemondani s ezt az egységet az akkori idő felfogása szerint csak a meglevő látható szervezetben megvalósulónak tudta elképzelni.

Az egyházi tanegységéért kellett keleten az eretnekeket börtönnel, száműzetéssel, máglyával büntetni; az egyház nagy látható egységéért mond le a nyugati egyház az egyházfegyelem szigorubb gyakorlásáról. Amit Ágostonnak még az önzetlen meggyőződés diktált, azt másoknak hatalmi érdek sugallta, míg végre az egységre törekvés a pápai világhatalom kifejlődését eredményezte, de hogy ez az egységes egyházi hatalom annyi ellenkezés közben kifejlődhetett, az csak az egyház egységére vonatkozó bibliai hagyománynak és Jézus parancsának varázshatása alatt volt lehetséges; hozzá járulván ehhez a kor tudatlansága, hogy mind többen gondolták azt, hogy az egyház egységét csak Róma külső uralma valósíthatja meg.

Nem is tört meg hamarabb e varázs, mint amikor egy még erősebb hatalom szállt sikre Róma egysége ellen: az egyház egységének szellemi értelmezése, mit már az előreformátorok, aztán a reformátorok hoztak. Az a fegyver tehát, amely a testi katholicizmust legyőzte, a szel-

lemi katholicizmus volt vagyis az egyház egységének megnemesedett felfogása. Kálvin és Luther a nép-egyház egységéért mondtak le, kezdetbeli meggyőződésük ellenére a hívők bibliai közösségéről s lettek egyes ezt sürgető anabaptisták szigorú kárhoztatói. Viszont a határozott hívők összetartozásának, tehát egy szellemibb egységnek érdekében sürgettek bibliaibb reformációt ez említett anabaptisták. Az ellenfelek ugyanannak az eszmének különböző értelmezéséért állottak egymással szemben. A protestáns scholasticizmus megint eldurvította az egység-fogalmat s megvalósítására tanácsszert alkalmazott; de a vezető gondolat itt is az egység volt.

Ezzel a testi egységgel Spener annak a belső egységnek nevében száll szembe, mely a Krisztus valói híveit összeköti s a szeretet egységének nevében alapítja egyházacsakáit. Ugyanez a belső összetartozás hozza létre Wesley biblia-köreit, melyektől az angol államegyház a maga külső egységét félti. Az ujabbkori ébredésekben résztvevő s mélyebb, igazabb, bibliaibb életet kereső keresztényeket természetesen sokat foglalkoztatta Isten valódi gyermekeinek egysége s azt többféle alakban próbálták megvalósítani. Azok, akik a külső nagy népegyházak mellett semmiféle más közösséget megtérni nem akarnak, a külső egyházi egységért szállnak szembe minden más közösségi törekvéssel, de éppen e türelmetlenséggel teszik nyilvánvalóvá, hogy a külső és belső egység frontja nem ugyanaz. Ugyanez az egység-féltés teszi bizalmatlanokká, sőt ellenségesekké a történelmi egyházak vezetőit a kisebb egyházakkal szemben; másfelől a bibliai reformációhoz ragaszkodó kisebb egyházak különválásának oka majdnem mindig egy bibliai egyházfegyelmet tartó s a keresztények belső egységét megvalósító közösség alkotásának vágya.

Egység-gondolat tehát egység-gondolattal állt szemben; a különféle felfogások sokszor elkeseredett, sőt néha gyilkos harcot vívtak egymással az egységért s e sok harc eredménye: folyton növekedő szétszakadozás lett. Mennél inkább próbálta az ember a Megváltó rendeletét megvalósítani,

annál távolabb jutott az igazi megvalósítástól. A római egyház gunyosan nézi a protestantizmus mindig növekedő meghasonlását és saját egységével büszkélkedik. Majd látni fogjuk, hogy joggal-e.

Nemcsak a római egyház vádja hangzik e tekintetben, hanem sok protestáns embert is foglalkoztat ez a kérdés: helyesen tették-e Luther Márton és Kálvin János, hogy az ősi egyetemes /katholikus/ egyházat elhagyták? A felelet azonban nem nehéz erre a kérdésre, mert hiszen sem Luther, sem Kálvin nem a maguk indításából hagyták el Róma hűségét. Luthert a pápa átkozta ki; Kálvinnak véren, tűzön át kellett Francsiazsországból menekülnie s a város, mely befogadta, már korábban elszakadt Rómától. Sem Luther, sem Kálvin nem alapítottak egyházat. Hiszen akkor városok és országok szakadtak el Rómától és csatlakoztak a reformációhoz; egyházszakadás történt, nem új-egyház-alapítás. A reformátorok egyszerűen Jézus Krisztus egyházának tekintették azokat, akik a reformációt elfogadták. Még kevésbé akartak lutheri és kálvini egyházat alakítani és ha me élnénke, maguk tiltakoznának legjobban az ellen, hogy bárki róluk és nem Jézus Krisztusról nevezze magát. Ők még nem tudtak felekezetekről: a felekezetekre osztlás egy későbbi kor ideológiájának gyümölcse és - hozzátehetjük - sem bibliai, sem reformátori ideológiáé.

A felekezetekre osztlásnak nem hitbéli okai voltak, mert a hitvallások csak az ürügyet képezték; a valódi okok néprajziak, gazdaságiak és főleg uralomvágyból fakadók voltak, vagyis ugyanazok az okok, melyek a pogány vallások előállásánál hatottak. A bűnös emberi természet széthullására és nem megegyezésre hajlik; önként nem hajlik az alá a gondolat alá, hogy Jézus Krisztus hite egy. Ellenben, amikor Kálvin és Luther az Apostoli Hitvallást elfogadták, tanuságot tettek a kereszténység egységéről és szétszakíthatatlanságáról; ők egyetemes kereszténységet akartak. A később támadó kisebb protestáns felekezetek előállásának is hasonló okai voltak s vagy az elszakadó, vagy az őket

kivető egyházaknál szerepeltek főleg hatalmi szempontok, mert hiszen az egyházak dogmatikája nagyrészt kálvini s az elszakadásra felhozott hitcikk a szakadást nem indokolják. A protestáns szétszakadozottság okai tehát nem a reformátori elvben vannak, mely egységre törekszik, hanem a megrontott emberi természet erőiben; noha ezeknek teljes kifejlését korlátozta az a világuralkodó elv, mely a világbirodalmak létrejöttét is munkálta s mely a római egyház egész történetén áthatott.

Őszinte protestánsok a római egyház egységére sohasem vágyódhatnak. A protestántizmus természete kizárja, hogy közöttük ilyen Babel tornya épüljön, mindaddig, míg a római katholicizmus erői jobban fel nem állnak a reformátori erőket, aminek azonban manapság sok jelét látjuk a következő tényekben: az egyetemes papság elvének megtagadása; mind élesebb különbségtétel pap és laikus között, mely a reformátoroknál teljesen hiányzott; az Istenhez való egyéni közeledés helyében annak a római álláspontnak az elfogadása, hogy az istentiszteleten a gyülekezet a maga egyetemességében éli meg az üdv tényeit, holott evangéliumi és reformátori tanítás szerint csak az igehirdetés és imádkozás közössége csatolja össze az istentiszteleten résztvevőket, de nem az Isten kegyelmének azokat követő megélése, mely egyénenként annyira különböző lehet, hogy sok hallgató abból ki is maradhat. E római eredetű felfogás átvételével együtt az igehirdetésről a súlypont áttolódott újra a szakramentumokra, a kötött énekes és imaliturgiára és elveszett az evangéliumi felfogás. Ma annak a különös látványnak vagyunk tanúi, hogy míg a római egyház protestáns elemeket fogad be s tesz jól kihasználni eszközeivé, addig a protestáns egyházak multjuk és lényegük megtagadásával római elemekkel telnek meg. Hogy azonban nem összetartozó elemek keverődése csak a zavart és homályt növeli, nem pedig valami kialakuló új egységet munkál, az minden egyházat aggódó szemmel néző őszinte protestáns ember előtt nyilvánvaló!

Az evangélium fénye és világossága tehát egy; mi tettük azt

sokfélevé, amikor Isten dicsősége helyett a saját dicsőségünket szolgál-
tuk. Krisztus egy: mi szakítottuk Őt széjjel, amikor bűös önzésünket kie-
légitettük. Az egyház egy: szétszakadása a mi bűnünk, ami szegyenünk,
nem Krisztusé és nem a reformáció örök isteni igazságáé. Ez a protestáns
szétszakadottság azt mutatja, hogy akármilyen dicső isteni dolog jusson
emberi kézbe, azt mi, mikor megérintjük, azonnal beszennyezzük. Nem a
protestáns emberek evilági érzületében, tehát éppen abban, ami a római
egyházban még erősebb. Mennél tisztábban érvényesül bennünk a reformáció
igaz lényege, az evangélium: annál közelebb jutunk egymáshoz külsőerőlkö-
dés nélkül; mennél többet fogadunk vissza a római katholicizmusból, annál
jobban dolgoznak egyházainkban a széthúzás és pusztulás erői. Mi evilági
hatalmi szóval nem tudjuk utánozni a római egyház egységét, mert az a re-
formáció elvével homlokegyenest elellenkezik; mi csak az evangélium szabad
egységét valósíthatjuk meg; vagy - csakugyan vissza kell térnünk Rómához
s a reformátori örökséget eldobnunk!

Az egyház isteni egységének legfőbb akadálya a világiasság.
A világiasság lényege: a Teremtőnek a teremtett dolgokkal való fölcseré-
lése. A Teremtő egy és így a Hozzá való ragaszkodás egységesít. A terem-
mény sok és a hozzájuk való ragaszkodás széthúz, megbont. A szertehullás
erőinek csak ideig áll ellen az istenellenes, az emberre ráparancsolt
egység, mely egység nem a belső megegyezésben, hanem külső dolgokban
nyilvánul, mint szervezet, istentiszteleti forma, tantétel. A kétféle
egység oly ellensége egymásnak, mint Isten és a világ; mint keresztény-
ség és pogányság. Ahol belső egység van, ott a külső dolgokban mindig
szabadságot engednek; ahol külső egységre törekszenek, ott a belső egy-
séget mindig elhanyagolják. Mert a szem nem lehet egyszerre mindkettőre
szögezve: senki sem szolgálhat két Urnak!

Ez a kétféle egység az egyháztörténelem folyamán hol szemben
állt egymással, hol összekeveredni próbált; de ez az összekeveredés hova-

tovább mindig kevésbé volt lehetséges és éppen ebben nyilatkozott meg az egyháztörténelem rostáló ereje. Láttuk, hogy a világiasság, vagyis a pogány felfogásmód már az apostoli atyáknál működni kezdett, mikor az evangélium fényét elhomályosítva, Isten kegyelméről az emberi erényességre helyezte át a keresztény élet alapját. Ezzel együttmegszűnt a keresztény egység isteni alapja s azt külső alapra, az emberi természetre kellett építeni: a szent Szellem helyébe tehát az uralkodó papság parancsszava került. Így alakult meg az ó-katholikus egyház, melynek alapja már a hierarchia: Istenhez csak a papon át lehet közeledni. Ágostonnak nincs még látása a kétféle vagyis az Isten Szellemétől és az emberi szervezkedéstől teremtett egység megkülönböztetésére: ő tehát belső ellenmondásoknak egész seregével a testi és a szellemi egyház közöttolyan misztikus kapcsolatot tételez föl, amelyről az egyháztörténelem aztán kiderítette, hogy nincsem meg. Az egyház belső és külső egysége úgy válik szét, mint ahogy a reformáció és a pápai egyház válnak széjjel az apostoli atyáktól az előreformátorokon keresztül a reformátorokig tartó fejlődéssel.

De a reformátoroknak még lehetetlen volt az teljes középkorral felszámolniok. Nem vethették el a népegyházakat és ezzel együtt azt az Ágoston-féle misztikumot sem, mely a belső egyház dicsőségét és szentségét a külső egyházszervezetekre is átviszi; noha ők ezt a misztikumot a római egyházat illetőleg összetörték. Így az ágostoni ellenmondásba nekik is bele kellett sodródniok. Míg a protestáns scholastika tanegységében újra a külső egyház dicsősége keres megnyilatkozást s azt eléri belső büntetése, a kiszáradás és elhidegülés: addig a pietizmus már nem keres külső megvalósulást, hanem megmarad a belső megvalósulásnál. A methodizmusnak sem tartozott lényegéhez a külső egyházképzés, csak az angol államegyház kötötte ebbe a kényszerűségbe bele, mit mutat az is, hogy ott, ahol terjedésében már meglevő egyházakat talál maga

előtt, inkább egyesületi munka jellegét mutatja, mint egyházképző képességet. Másként van ez a baptizmusnál, mely régebbi eredetre nyulik vissza; nem a német anabaptizmusra, hanem az angol puritán szellemre, mely a külsőségekben kezdettől nagyobb szabadságot adott s így a belső erők munkájának a külső forma alakításában több tért engedett ott, ahol a figyelem a belsőn maradt. A magyarországi baptizmus a magyar, puritán és német szellem sajátságos összekeveredéséből állván elő, keverékjellegét mutat; de éppen ezért bizonyos alkalmazkodó képességet is, mely az egyház magyarországi elterjedésének igen kedvezett.

Az újabb idők ébredési mozgalmai mindinkább elvetették a külső önálló szervezetek alkotására való törekvést és a belső egység megvalósítására igyekeztek. Sajátságos tünemény, hogy az ébredéseket nem lehet felekezeti határoknál megállítani s mihelyt valahol az isteni Szellem munkájának felekezeti jelleget akartak adni, az ébredést azonnal elsekélyesítették; vagyis nem képzelhető református, evangélikus, baptista vagy római katolikus ébredés, hanem csak krisztusi, keresztény ébredés van. Ezért van szükség alliance-munkára s azért gazdagodnak belső áldásban, mélyülésben azok az egyházak, melyek az egyoldalú, önző fejlődést megvetve, megnyílnak más csoportok előtt s azokkal kincseiket közölvén, azoknak kincseit elfogadják.

De az is világosan következik az eddigiekből, hogy az igazi alliance-mozgalomnak sohasem lehet célja a külső felekezeti határok elmosása, még kevésbé a külön sajátságok eltörülése, mert nem célja a külső egység megvalósítása. Az igazi alliance célja a különféle külső sajátságok megőrzése mellett a belső egység megtalálása s ezáltal a kereszténységnek a világ szétmállasztó erőivel szemben való mérhetetlen mert isteni megerősítése. Az alliance-keresztények tehát nem földi egyházaikat eláruló, az ellenséggel barátkozó vagy szintelen, általános keresztények, hanem a multat megbecsülő, az egyház belső lényegét megra-

gadó s a hitetlenséggel, pogánysággal, világiassággal szemben a keresztény egységet megvalósító egyetemes keresztények. Az alliance nem felsőség-ellenes, nem szervezet-ellenes, nem dogma-ellenes, nem ellensége az istentisztelet szépségének vagy bármiféle művészetnek, mivel ezek Isten ajándékai az emberek nemesítésére és örömére. De ellensége az alliance annak, hogy bárki szervezetben, hitcikkben, istentiszteleti rendtartásban lássa az egyház lényegét; ellensége annak, hogy ezek az elemek az egyház belső lényegét kiszorítsák, elsorvasszák; ellensége annak a hitnek, hogy templomok építésével, szervezkedéssel, az istentiszteleti forma átvételével a kereszténység terjedhet. Szervezet, dogma, rend és csinosság szükségesek, de hazugságokká válnak, mihelyt belső tartalom nélkül jelennek meg s hazugságukkal képmutatásukkal milliókat tévesztenek meg; narkotizálnak hamis biztonsággal, azzal a balhittel, hogy keresztényekké tesznek, noha, amennyiben tartalom nélkül kaptuk meg őket, velük csak a kereszténység elhasznált héja került a kezünkbe. Mikor az alliance a belső és külső közti különbséget így hangsúlyozza, áldására válik minden felekezetnek és egyháznak, minden csoportnak, még a római kereszténységnek is, mert külső egysége helyett igazabb, jézusibb, pneumatikusabb /szellemibb/ egységet kínál neki.

De az is következik fejtegetéseinkből, hogy az alliance-ot vagyis a belső egységet gyűlölni fogják mindazok, akik a külsőnél megragadva, a belső, valódi kereszténységnek ellenségei lesznek, kik a szervezet, tanrendszer, papi nimbusz vagy szertartásosság külső, testi pompájával akarják magukat ékesíteni s nem Isten egyedüli dicsőségére törekésznek. Az alliance jelmondata csak ez lehet: Soli Deo Gloria! Azaz a dicsőség nem az egyházvezéreké, nem az egyházaké, hanem a mindnyájunknak közös, szent Istené!

Az alliance tehát nem akarja kiküszöbölni a földi egyházból annak kettős lényűségét: mennyei egységét és földi sokféleségét sem. Mint az egyes keresztény emberben megvan ez a kétféle irányozottság, de a

testnek a szellem uralma alá kell kerülnie a lélek skarata által: úgy az egyháznak is van égi szelleme, földi megvalósulása, de az egyház törekvésének a földről a mennyei felé kell fordulnia s a földöt az alá hajtania. Az evangéliumi egyházak ne akarják a római egyházat se szervezeti, se dogmatikai, se istentiszteleti egységben utánozni. Lehet ez az egység e világban tekintélykeltő, de az evangéliumi keresztények lételeme más; rendeltetésük az égbe utalja őket.

Hogy az egyház rendeltetését a földön jobban megértsük, azokból a tagokból kell kiindulnunk, akikből Krisztus egyháza összetevődik. Fejtegetéseink első részében láttuk, hogy a keresztény szelleme útján az égi szellemvilággal érintkezik, de teste révén az Istentől elszakadt világgal függ össze. Ugyanez a kettősség van meg az egyháznál is: az egyház szellemi lényénél fogva a mennybe tartozik, evilági megvalósulásánál fogva a földhöz. Az egyház nem személy s nem is volna jó költői meg-személyesítéssel, képes beszéddel térni ki, kerülni meg a kérdés lényegét. Ha a dolgot teljes józansággal szemléljük, meg kell állapítanunk, hogy az egyház több, mint az egyes tagok összetétele, több, mint e tagok ere-dője. Az egyház közület s mint ahogy tömegben az egyes ember új tulajdon-ságokat kap: úgy az egyháznak is megvan a maga együttes szelleme, együt-tes lelke és együttes testi fellépése. Ez az együttes az egyeseket magá-hoz alakítja.

Az egyház szellemisége alatt az egyháznak szellemi forrásait és az egyház istenkeresését értjük. Az egyház testisége a világban hasz-nálatos formákban való megnyilvánulása; ilyen formák a külső szervezet; a tudományos megnyilatkozás vagyis a tan-, másként dogmarendszer; azok az esetleg művészi formák, melyekben a belső áhitat külső kifejezést ölt: istentiszteleti rend, ének, szónoklat, ruhák, épületek! Az egyház testi megnyilatkozása ugyanolyan hatással lehet az emberre mint az egyház lelkesítésére, mint amilyen hatással van az egyes ember teste lelkére: pompájával lebi-lincselheti, magához tapaszthatja s így befolyása alatt tarthatja. Ez

esetben az egyház lelkiisége vagyis közakarata testi irányzatú lesz, a szellemiség megfogy vagy el is apad, esetleg az egyház sátáni befolyás alá kerül. Az egyház szellemiségét erősítheti, ha az egyház tagjaira az ébredés szelleme ömlik ki, mely azokat a tagokat is magával ragadhatja, kik kevésbé szellemiek; később az ébredés közszellemének apadásával ezek visszaeshetnek. A lelkiiségnek csak annyi befolyása van a szellemiségre, hogy a szellemi hatások között választhat, választhatja az isteni befolyást, választhatja a testi irányzatot és választhat tisztátalan szellemi befolyást; eszerint Isten vonzásába vagy a test hatása alá vagy sátáni befolyás alá kerülhet.

Az egyes ember imádságának könnyebb ott áttörnie, ahol a közakarata theopetalis /istenkereső/, mint ott, ahol a közakart theofugális /Istentől távolodó/, de ennek dacára is az egyes keresztyén áttörhet a közakaraton és Istenhez juthat a többiek nélkül. Ilyenkor áll elő az a fájdalmas helyzet, hogy az Istent kereső komoly keresztyén összeütközésbe jut egyházával s abban esetleg üldözés célpontja lesz. Ekkor az egyház testisége vagy éppen az egyházban működő tisztátalan szellemi befolyások nyomják és gyötrik az istenfélő lelket. Ezek az istenkereső lelkek képezik az egyházban az örök reformátori irányt; vagyis az egyház közlelkével és közszellemével szemben ellentétes közlelkület és közszellem támad, az egyház meghasonlik. A XVI század reformációja idejében ez a meghasonlás külső szakadáshoz is vezetett, de előbb századokon az megvolt ugyanaz a szakadás az egyházban.

Tehát a reformációnak is megvan a közszelleme mellett a maga testisége; de a reformáció testi vagyis evilági története nem ugyanaz, mint szellemi története. Megvan az egyház egységének is a szellemisége és testi vagy evilági megnyilatkozása, de a kettő nem ugyanaz. Van az egyházban rejtett szellemi egység, melyet néha csak Isten lát és lehet, hogy a testi szétszakadottság mellett igen erős szellemi egység köt össze

lelkeket. Ha a testi egység megfelel a szellemi egységnek, akkor egészséges az egyház állapota; de ha testi, evilági egység szellemi egység nélkül jön létre, akkor az nemcsak hazugság, hanem esetleg egyenesen hazug szellemi befolyás veszedelmes gyümölcse. Minden egység, melyet a Krisztus szeretete hoz létre, égi igaz egység; minden egység, melyet emberi parancsszó, földi számítás hoz létre, evilági álegység s ez utóbbi egység az előbbinek mindig kérlelhetetlen üldözője lesz. A belső egység néha külső megnyilatkozási formák nélkül áll fenn, néha formákat ölt. Minden olyan földi szervezet, melynek megfelelő szellemi tartalma van; minden olyan tanrendszer, mely az élő hitet követi; minden olyan istentiszteleti forma, melyben szellemi imádat ölt testet, egészséges és Istentől adott; esztelenség az ilyen testiséget megvetni vagy éppen gonosznak tartani. De a tartalom nélküli forma hazugság s az ily egyházszervezet, tan vagy istentisztelet Istentől elfordítja azokat, akik használják.

A szellemi tartalmukat elvesztő, kihalt egyházakon olykor nem látszik, hogy a halál kérlelhetetlenül közeledik hozzájuk, esetleg már meg is fagyasztotta bennük az élet utolsó pislogó lángját. A szervezet tovább folytatni látszik életét, az istentiszteleti szertartásokat végrehajtják, a hitvallásokat tiszteletben tartják. Olyan ez, mintha belső hajtóerő hajtaná, de a mozgást csak a test holt súlya tartja fönn s kiszámíthatatlank, hol fog egyszer a gépezet egészen bizonyosan bizonyosan megállni. Szervezet, tanrendszer, liturgia lehetnek szinte tökéletesek; de ha a szervezetet nem Isten kormányozza; ha a tanrendszert nem hit tölti meg; ha a liturgiában nincs Istennel való találkozás: akkor csak a test hol tömege végzi a mozgást s az egyszer kérlelhetetlenül megáll.

Az egyháztörténelem temető. Egykor hatalmas egyházak, ezreket megmozdító szellemi áramlatok, tanítások pompás észalkotásai fekszenek a temetőben s az élőket nem érdeklik többé. Valamikor Babel-tornyoknak épültek, emberi dicsőségnek állottak szolgálatában, de Isten nem engedte

égnek nőni a Babel-tornyokat s a nyelvek megzavarodtak körülöttük. Az egyháztörténelem Isten ítélőszéke s Isten ítéletei azt bizonyítják, hogy az egyház külsőségei az elmuló világ ítélete alá vettettek. Az egyházak szétszakadása, egyesek elavulása, mások születése a halál törvényét hirdetik. De a halálnak ez a törvénye nem bántja az egyház belső életét: ahol szervezetek sirjából mindig felkél a magát örökké reformáló belső egyház s a külső szétszakadozottság roncsain diadalt ül a mindig dicsőbb-ben kialakuló belső egység. A külső egyházi testek elhullhatnak, de Isten igazi gyermekei a romokon megtalálják egymást és bizonyágtételük felséges hallelujában száll Ahhoz, aki egyházának egységéért imádkozott.

Ezért a külső egységet építgetni vagy gyógyítani annyi, mint a keresztény embernek testi halála ellen küzdeni. Gyógyítjuk a testet, de tudjuk, hogy meg fog halni: gyógyítjuk az egyház külső egységét, de tudjuk, hogy el fog veszni az. Mindenre, ami külső, rá van írva a halálos ítélet. Ám az egyház belső egységét meg fogja látni még a világ. Nem az istentisztelet, nem a dogmarendszer, nem a szervezet egyenlőségében, hanem az egyház szellemi fundamentumában, szellemi telítésében, örök reménységében fog meglátszani, hogy ez a nép egy nép, ugyanaz a test, a mennybe ment Jézus teste a földön. Hogy ezeken fogják Jézust hálával Uruk-nak mondani; hogy ezeken fognak érte örömmel halálba menni: ez fogja az embereket meggyőzni arról, hogy Jézust a mennyei Atya küldötte a földre. Ezt a diadalmas kereszténységet pedig felekezetieskedés sohasem szülheti a földre, hanem csak az apostoli egyetemeség, a szentek egyessége.

Az egyháznak az a helyzete tehát, hogy egyik része az elmuló világhoz, másik része a szellemvilághoz tartozik, teljesen megfelel az egyházat alkotó egyes keresztények helyzetének, kik szintén e két ellentétes világ hatása között küzdik Róma 7. nevezetes harcát. Az egyes keresztény testével szemben a következő két hibát szokta elkövetni: hogy megveti és elhanyagolja; vagy hizlalja és bálványozza. Ugyanezt a két

hibát szokták az egyház evilági megjelenésével szemben is elkövetni.

Az egyház földi szervezete szükséges, mert a gyülekezet nem oly tökéletes tagokból áll, kik a földi fegyelem alól magukat kivonhatnék; de jaj nekünk, ha ettől a fegyelemtől és a földi vezetők rátermettségétől, tehetségétől vagy éppen világi tekintélyétől várnók az egyház életben maradását és ha ott is szervezkednénk, ahol nincsenek élő tagok, akiket szervezni kell! Kellenek dogmák, jók is a dogmák, mert a lélek megismerő munkája tantételekhez és tanrendszerekhez van kötve s a közvetlén látás csak néha némelyeknek lesz része; de jaj nekünk, ha azt hinnők, hogy bármily tökéletes dogmarendszer az Istennek egyetlen élő igéjét is helyettesítheti, hogy ez az ige hitvallásokkal pótolható! A keresztén szegezett lator imája nem liturgia szárnyain találta meg a melléje függesztett Megváltó szívét; mindamellett esztelenség elutasítani a kifejezés szépségét és rendjét, melyeket Isten és nem a sátán teremtett: de jaj nekünk, ha a szép gondolatoktól, pompás templomoktól és külsőségektől megrészegednénk s megfélekedznénk a bűnbánatról, mely utálja a cicomát és ódeskedés! Tehát nem vessük meg az egyház külső testét; de a Krisztus-kivánta egységet ne keressük ezekben!

Használjuk a szervezetet, dogmát, istentiszteleti formákat Isten iránt való hálával; mert voltak idők, mikor mindettől meg volt fosztva az egyház és az egyház szellemi volta mintegy meztelenül járt ebben a világban, mintha sivatagban járt volna. Az Isten a pogány római perzsa birodalomban vagy éppen Franciaországban igen kevés szervezettel sőt szinte anélkül is meg tudta tartani az egyházat. sőt annak legdicsebb napjait hozta el. De önkényesen idézni fel ezt az állapotot és tisztán szellemi életet élni akarni: kb. olyan vállalkozás, mint az aszkéták törekvése volt, kísértés nélkül testi vágyak nélkül élni ebben a világban. Csak a kísértés öltött más alakot vagy éppen növekedett ezáltal. Hasonlóan jártak azok a keresztény közösségek, amelyek azt hitték, hogy

világmentes gyülekezeti életet élhetnek. Minden kereszténynek rendes körülmények közt gyülekezethez kell tartoznia és fegyelem alatt kell lennie; tanulnia kell, írásismeretét növelnie és nem aboan bizakodnia, hogy a Szentszellem tanulás nélkül is elvezeti a teljes ismeretre; szüksége van közös istentiszteletekre, még ha ezeken nem folyik is minden úgy, ahogy ő szeretné. A test gyarló, melyben itt a földön élünk; test nélkül azonban nem élhetünk.

De épp ennyire kell óvakodnunk a másik kísértéstől, attól, hogy az egyház testisége tultengjen és elnyomja az egyház szellemi életét. A római egyház óriás és mindent elnyomó szervezetén nincs mit irigyelnünk; ebben az egyházban az igazi, teljes evangéliumi reform lehetetlenné vált. Vigyázzunk, hogy protestáns egyházaink ne jussanak ugyanilyen szervezeti tökélyre! /De csak sajnálhatjuk azt a szervezkedő munkát is, melyet néhány mozgalom fejtett ki újabb időben, néhány év alatt egy egész országot beszervezve magába, mintha felfujt szervezkedéssel kereszténységet és evangéliumi gondolkodást el lehetne terjeszteni! A hit szívből szívbe terjed és nem szervezetről szervezetre. Senkit sem lehet beleszervezni az életbe, hanem a már élőket kell szervezni/.

Az egyház szervezése azonban semmiféle földi testület szervezéséhez nem hasonlítható. Az egyház ugyanis a választottak szellemi életében felnyulik a szellemek mennyei világába, míg ugyane hívők testi vonatkozásainál fogva a földi, evilági élethez tartozik. Az egyháznak van egy Istentől és nem emberektől teremtetett szervezete. Isten támasztott az egyházban apostolokat, evangélistákat, tanítókat, prófétákat s adott talentumokat a kormányzatra, pásztorkodásra stb. Emellett az égi szervezet mellett azonban van az egyháznak földi szervezete is, mert az egyház tagjai testiségüknél fogva tisztán szellemi életre képtelenek s testi vonatkozásaikban törvénynek vettek alá, Egyfelől a Szellem szabadsága, másfelől a földi törvények megkötöttsége: ez az a két gyújtópont, mely körül

a keresztény ember földi élete forog. Akrámelyiket veti ki pályájából, utjátévesztett hulló csillag lesz, élete céltalan és haszontalan. Az említett szervezet mellett tehát földi szervezete is van Krisztus egyháznak, de mint a keresztény ember teste alávetett az Isten Szellemétől vezetett emberi szellemnek, úgy kell az egyház földi szervezetének mindenben a mennyeit követnie. Két veszély fenyegeti a szellemi és testi élet kettősségére hivatott egyházat: vagy tisztán szellemi akar lenni és csak szellemi adományainak örülni, de ez a törekvés súlyos kísértésekbe viszi bele, józanságát veszti el, felfuvalkodottá, önhitté, a gyakorlati mentő szeretetre alkalmatlanná teszi; vagy testi akar lenni s miközben nem ügyel arra, hogy a vezető helyeket csak mennyei adományokkal felfegyverzett emberekkel töltsse be, lassanként leveszi szemét égi rendeltetéséről, földi célokat tűz maga elé, először megtüri a gonoszokat és istenteleneket, azután vezetőivé teszi őket, úgyhogy az egyház egy idő múltán csak nyírja és öli a juhokat, de nem eteti őket. Ez történt Nagy Konstantin előtt is már, de különösen utána.

A keresztény egyház egysége szempontjából mindkét eltévedés veszedelmes. A testetlen egyházi életben a keresztények nem találják meg egymást s a keresztény összetartozás érzete elvész, mert ilyen élet nem a szolgálat szellemét növeli, hanem a tétlen élvezését. A tultengő testiség az mellett azonban még kevésbé fejlődhetik ki az egység érzete, mert a testiség mindenütt bontólag hat. Hatalomszóval el lehet egy időre leplezni a bomlás és szétesés képét, de mélyebbre látó szem meg nem csalhat a látszat. Jaj annak az egyháznak, mely egységét úgy védi, hogy szolgálóinak gonosz bűnét eltitkolja s a tisztítani akarókat bünteti, mert az ilyen egyház a pokol rothadását hordozza magában. Az ilyen egyház sztéveri az igazakat, hogy együtt tarthassa a gonoszokat.

De tultengő testiség nemcsak a régi elhidegülő egyházakban lehetséges, hanem a frissen termő új egyházakban is. Most szervezkedő

kis egyházban ugyanis könnyebben el lehet érni a tisztaságnak bizonyos fokát, mint a régi bűnökben megrögződő nagy egyházakban. De a kis egyházakban élő emberek épp úgy ki vannak téve a kísértéseknek, mint a nagy egyházakban levők s a bibliainak mondott szervezet nem óvja meg őket a kísértésektől. A kis egyházakban sokszor elhangzó megvető beszéd, mely a nagy egyházak bűneivel a kis egyház tisztaságát állítja szembe, abból a tévedésből fakad, hogy ez a különbség a jobb szervezetből folynék. Pedig a bűn-erői dolgoznak, mint a nagy egyházakban, csak még nem volt idejük hatásukat kifejteni. Azonban mennél jobban biznak a kis egyházak tagjai állítólagos bibliai szervezetükben vagyis testben, annál gyorsabban érnek meg a bűnös hajlamok. Ezért látjuk, hogy egyes új egyházakban pár évtized alatt jelentkeznek azok a bajok, melyek a történeti egyházakban csak évszázadok alatt fejlődtek ki. A szervezetben való bizakodás mindig a testi érzület erősödését jelenti s ez az egységet bontja meg. Sok kis egyháznak a megalapításhelyett felfuvalkodásra és szakításra vezette. A Krisztus gyülekezetének egységét tehát nem lehet szervezeti úton elérni, csak az egyház belső rendeltetésének betöltésével. Amit mi emberek csinálunk, csak a szakadást növeli: az egység csak Isten munkája lehet. A bibliai forma keresése igen gyakran vezetett bálványozásra; az emberi öntetszelgés ebből is épített magának Bábel-tornyot, melyet aztán nyomon követett a nyelvzavar büntetése.

Nem habozom kimondani, hogy az egyház szakadozása igen sokszor Istentől van, ki a külső szervezetben való bizakodást bünteti azzal. "zzal, hogy szétrombolja, amit az ember alkotott, megalázza egyházát s ég felé fordítja annak tekintetét, hogy ne földi megnyilatkozási formáktól várja gyógyulását, hanem égi szellemtől. A tökéletlenségből és megalázottságból felnéző egyházban szomjuság ébred; a megalázott egyház a régi szervezetek-

nek vagy az új bibliáinak nevezett szervezeteknek csodálata helyett a szívek benső egységét kezdi kívánni.

Ha okatlan és üreslelkű dolog a jobb vagy az u.n. bibliai szervezettel való dicsekvés, még durvább eltévedés a szektáskodók üldözése, ami tökéletesen megfelel a középkori eretnek-üldözésnek és annál semmi-vel sem jobb. A szektaüldözés alapja a nagy népegyházak vagy államegyházak világi hatalmában, gazdagságában vagy tekintélyében elbizakodó gőg. Szektagóg és államegyházgóg voltaképpen egy forrásból táplálkoznak: a külső tehát evilági szervezettel való dicsekvésből. Mindkét góg azonnal eltűnik, mihamarabb a tekintet földről az égre fordul. Amikor a nagy és kis egyházak Istent kezdik keresni, a góg helyét közös gyarlóságunk belátása és bűnbánat foglalja el és közös orcánk pirulásában megtaláljuk egymást és a kegyelem bűnbocsátó Istenét. Ez az Istennel való találkozás a gyülekezet egységének forrása.

Van azonban eset, melyben a nagytörténeti egyház elhagyása nem bűn, merthá ezt megtagadnók, akkor Luthert és Kálvint kellene elítélnünk. Hogy azonban ez az idő mikor jön el, azt hosszas tusakodás döntheti csak el, tusakodás a világosságot megtagadó egyházzal és tusakodás Istennel. Szabályokkal nem lehet azt az időpontot meghatározni, melyben a keresztény belátni kényszerül, hogy régi helyén nem lehet többé só és kovász.

Szabályul talán azt lehetne említeni, hogy akkor jön el ez az idő, mikor a megromlott egyház maga veti ki magából a reformátorokat, mint ez Kálvin és Luther esetében történt. De semmi esetre sem akkor jön el ez az idő, mikor egy új külföldi szekta tűnik fel a látóhatáron, melybe aztán az állhatatlan és testiekkal büszkélkedő keresztények, akik tehet alatt maradnak és a vízbefulókat igyekeznek menteni. Luthert és Kálvint azért vetette ki magából a régi egyház, mert ennek bűneivel megalkudni nem tudtak. Azok tehát, akik bármily tetszetős jelszó alatt meg-

alkusznak a nagy egyházakban uralkodó bűnökkel, nem hivatkozhatnak a reformátorok példájára.

Hibák egyaránt történnek intra et extra muros, úgy a nagy, mint a kis egyházakban s azért a gyógyulás útja csak az lehet, hogy itt is, ott is belátjuk a hibákat s megtérünk az Istenehez. Népegyházak tagjai lássák be, hogy sok egyháztag csak névleg tartozik az egyházhoz, holott se megtérés nélkül nem volna benne helye; hogy evilág szerint előkelő vagy befolyásos emberektől várni az egyház előbbrevitelét Istent sértő hitetlenség és bálványimádás; hogy ezáltalok nagy száma a bensőséges keresztény közösséget lehetetlenné tette, ezt a közösséget tehát valami módon lehetővé kell tenni s az arra vágyókat, tehát az egyház igazi tagjait nem szabad az egyházból kiengedni.

A kisebb egyházak tagjai lássák be, hogy az ő kedvezőbb formáik nem forrásai az életnek, sőt - ha bennök biznak - megölői lehetnek; hogy bennök is ugyanazok a bűnös hajlamok vannak, melyek a nagy egyházak romlását okozták s ezek között nem egy már is pusztít közöttük. A kölcsönös veszély tudása aztán megértőbbekké fogja tenni mindkét felet és az igazi egységet fogja munkálni. A közeledés mindkét fél számára áldást jelent: a kis közösségek visszanyerik a történeti folytonosság áldását, mely nélkül sok hibába, egyoldalúságba, különködésbe, sőt fonákságba esztek bele; a nagy egyházak megnyerik a bensőséges közösségi élet áldásának meglátását és ez a meglátás megújulásuknak és megfiatalodásuknak lehet forrásává.

A kis egyházak egy része abban a kétségtelen előnyben van a népegyházak előtt, hogy meglázkodással, Istenhez fordulással és a mennyei vonatkozások keresésével már rá is lépett a gyógyulás útjára, arra az utra, mely a gyülekezet egységét megvalósítja. De sokkal nehezebb a kérdés megoldása a népegyházakban. Itt évszázados vagy éppen évezredes hagyományok súlya nehezedik a tagokra. Ennek megvan a maga előnye, mert a bizonyosgtevők ezreit állítja a jelenkor megterhelt és sok mindenféle zavaros

áramlattól ide-odahányt fia mögé. Tapasztalati tény, hogy a kisebb felekezetek emberektől vezetett tagjai bizonytalanabbul állanak a modern áramlatokkal szemben, mint a történelmi egyházak tagjai. Amennyi az előny, ugyanannyi a hátrány. Ugyanaz a súly nehezedik a történelmi egyházak tagjaira, amikor évszázadok hibás fejlődése tartja vissza őket az evangéliumtól. Egyik legnehezebb kérdésük a keresztény közösség megoldása. A népegyházak lényege, hogy népet, és nem megtérő egyeseket foglalnak magukban és ebben a tekintetben a szellemi egyház lényegével ellenkeznek. Isten fölhasználta őket nagy történelmi célok megoldására: úgy a középkori, mint az ujkori népek nevelésére. Ez is isteni rendeltetés volt, bár evilági célzatu. De a keresztény közösség megváltoztatására a maguk egészében alkalmatlanok, hiszen tagjaiknak sokszor nagyobb sőt tulnyomó része nem ment által a megtérés szűk kapuján, sőt azt nem is ismeri. Az a vallásosság, melyet ápolnak, többé-kevésbbé evilágivá tett kereszténység, ami alatt azt értem, hogy keresztény erkölcsi tanokat és dogmákat hirdetnek, de nem tudnak az élő Jézussal való élő összeköttetésről, nem tudnak a keresztény ember tulvilági reménységéről, és látókörük igen sokszor csak a halálíg terjed. Sőt az is előfordul, hogy még az az erkölccstan és világszemlélet is, amelyet szószékeikről hirdetnek, pogány. Mindezek azonban a kisebb és újabb felekezetekben is lehetségesek, ott t.i. hol a kiválás törvényeskedésből és az új predikátorok papuralmi törekvéseiből fakadt. Tehát a nagy egyházak itt újra csak annál a súlynál fogva vannak hátrányban, melyet a történelmi múlt és a bennök elhelyezkedő tömeg ad nekik. Egy Istent nem ismerő és csak névleg keresztény tömeg rettentő súlya akadályozza mélyebbre hatolni kívánó, bibliakutató körök alakulását és munkáját.

Már régen látják azt az egyházak komolyabb tagjai, hogy a népegyházak a maguk egészében keresztény gyülekezeti életet élni képte-

lenek. A pietisták evégre a konfirmációt létesítették, melynek célja: a testi beszületés által szerzett álltagságot valódi szellemi egyházhoz tartozással cserélni föl. Ezt a kívánalmat azonban a konfirmáció nem teljesítette, mert káté-tanulás és erkölcsi nevelés ép oly kevésbé tesz kereszténnyé, mint testi születés. helyette szívből szívbe átmenő hitre és önkéntes belépésre volna szükség. Ez pedig a népegyházak mai elvei szerint szinte megvalósíthatatlannak látszik. Kétségtelen, hogy hasonló bajok kisebb egyházaknál is vannak, ahol az egyházi élet alapja a törvényeskedés de sehol sem oly nehéz az eset, mint a nagy történelmi egyházaknál. A baj mint mondtam, szinte gyógyíthatatlannak látszik, úgyhogy a mai népegyházakban Istenhez térő keresztények ugyanaz előtt a kérdés előtt állanak, mint a reformátorok állottak a reformációhoz átállá nagy tömegek láttára: hagyjuk-e ott a nagy tömegeket és pogányságnak vessük-e őket vagy fennükat Istennek szentelők, nem büntelenek! / közössége köré mint az egyháznak testi, evilági árnyképét csatolja a keresztény hatás alatt levő, de attól át nem alakított embertömeget.

A kérdést most is, mint a reformátorok korában kétféleképpen oldják meg. Az anabaptisták mai utódai a nagy egyházakon kívül lazább vagy szilárdabb alauklatokat szerveznek, melyek ma már számot tartanak állami elismertetésre is s ennyiben a helyzet megváltozott, úgyhogy az alakuló új egyházak a régiek vetélytársai lesznek. A reformátorok későbbi álláspontjának mai utánczó lelkiismeretük parancsának azt látják, hogy a nagy tömegek nevelését tovább végezzék; a helyzet azonban náluk is megváltozott a reformátorok óta annyiban, hogy a pietisták kezdeményezésére a történelmi egyházon belül is alakultak keresztény közösséget élő kisebb csoportok, melyek több-kevesebb szervezetlenséggel az őskeresztény gyülekezeti ideált próbálják megvalósítani. Vagyis a reformátorok óta az anabaptisták utódai népegyház vagy államegyház-jelleg felé haladtak; míg a

népegyházak a régi anabaptisták szabadabb közösségeit termelték ki.

Már említettem, hogy hasonló csereközeledés történt a római és protestáns egyházak között, amennyiben a katolicizmus egyes csoportjai evangéliumi szellemet, a protestántizmus római külsőségeket /papuralom, egyetemes papság elvetése, liturgia növelése igehirdetés rovására/ öltöttek magukra. A helyzet tehát ma minden tekintetben bonyolultabb, kevésbé áttekinthető, mint volt a reformáció korában. Mintha Isten a külső zűrzavar növelésével a figyelmet a kibontakozásra egyedül megmaradó ut felé akarná irányítani: a belső egység keresése felé!

Kétségtelen tehát, hogy a reformátorok a népegyházakban tisztázatlan örökséget hagytak az utódoknak hátra. Az is kétségtelen, hogy a kérdés ma még bonyolultabb lett, mint volt az ő idejünkben! Végül az is kétségtelennek látszik, hogy a kérdés testi, evilági megoldását eddig egyetlen kisebb új egyház sem hozta. Ellenkezőleg, sokszor a világmassza hatásával szembe kevésbé ellenállóknak bizonyultak, mint a történeti multu egyházak. Mint ahogy odvas, régi fákon újra meg újra látunk új, úde hajtásokat, úgy támadtak a népegyházakban újabb időben ébredések; úgy ébredt szomjuság bibliai táplálékra, megújulásra, úgyhogy életet láttunk virulni a korhadás közepette. Tulzó protestánsokkal szemben áll az az igazság, hogy Isten még a római egyházat sem vetette úgy el, hogy benne bibliai élet nem támadhatna! Ha tehát Isten kegyelme és türelme oly végtelen, hogy az elhidegült, sőt a pogányság sötétjébe süllyedt római vagy protestáns egyházakban is életet terem a halálból: akkor ez a türelem és jóság csak azt akarja mindenki előtt világossá tenni, hogy az élet forrása sohasem az egyház, hanem Ő maga, a kegyelem Istne!

Minden ut, amelyen eddig az egyház egységét követtük, Istenhez és Isten szellemi ajándékaihoz vitt el bennünket. Egyetlen emberi, evilági, testi ut nem bizonyult járhatónak. Az új egyházak hiában próbálták a népegyházak konkolyától szabadulni, maguk is megteltek kon-

kollyal. Krisztus egyetlen földi testületet sem választott magának, hogy egyházát csak abban testesítse meg. Isten sokszor szétrombolta az egyházak határait s amely határok vannak, mindenkinek szembeűnőleg nem az igaz egyház határai. Mint a szél fuj és annak zugását halljuk; de nem tudjuk, honnan jő és hová megy: úgy tudjuk, hogy van a földön keresztlény egyház, de meghatározni azt nem vagyunk képesek. Az egyházi atyák és reformátorok meghatározásai nem bizonyultak kielégítőknak. Talán mondhatnók azt, hogy ahol Krisztusban hívő emberek szeretetben, megértésben élnek együtt: ott van Krisztus egyháza s ahol csak földi formákkal kevélykednek, pompáznak emberek dicsőségére: ott biztosan nincs jelen Krisztus egyháza. Az egyház egységét tehát úgy valósíthatjuk meg, ha Istennek Krisztusban való szeretetét megvalósítjuk; Krisztus közösségét terjeszteni annyi, mint az egyházat terjeszteni. De ha csak ennyit mondunk, magunknak mondunk ellent, mert megállapítottuk, hogy az egyháznak teste van és a tisztán szellemi életet keresők eltévednek. Milyen külső formákat keressünk hát az egyház evilági megvalósítására?

A feleletet erre így adhatjuk meg: mikor a szobrász márványból a görög istennőre puha omló ruhát faragott, azt, amit készített, nem márványnak látták az emberek, hanem ruhának. Az egyház földi alakja olyan legyen, hogy ne testinek lássuk, hanem szelleminek. Úgy is mondhatjuk azt, hogy a testi, földi forma teljesen alkalmazkodjék az egyház szellemiségéhez. Ez a szabály. A gyakorlat azonban ettől mindig távol fog esni. Testi voltunk, a bűn, mely hozzánk tapadt, beszennyezni alkotásainkat. Hiuság, tekintélyvágy, uralkodni akarás, vagyoni érdek, sértődékenység és igazságtalanság, versengés, veszekedés, makacs butaság és csökönyösség, könnyelmű Ézsau-jellem, mely az igazságról lemond és álnok Jákób-jellem, mely a gyöngét kiforgatja jusságból, mind dolgoznak az egyház kifformálásán. A szentek mellett az erőszakosak és paráznák alakítják; egyházatyák mellett hadvezérek és császárok; pápák és reformátorok; Kálvin és Servet;

Luther és Erasmus; Ágoston és Pelagus; Jézus és Judás. És mindezek keze nyoma rajta van az egyházon. Az egyházból nem készül görög istennő. Földi ruhája mindig tépett lesz és szakadozott. Azért mégis rajta fog nyugodni Isten tetszése. Mert rongyokból, megtépett, megsebzett testtel vágyódó, megdicsőült arc tekint Isten felé s mikor az ítélet órája jő, hangzani fog az Atya szava: Legszebb ruhámat borítsátok reá! Addig pedig ne akarjunk szebbnek látszani, mint amilyenek vagyunk, hanem külsőleg rongyosan keressük a belső dicsőséget, az egyház szellemi egységét.

Mert nincs bibliai gyülekezeti szervezet, nincs bibliai tanforma, sem bibliai liturgia, mellyel ékesíthetnők magunkat; de van bibliai élet, örök élet cserépedényben. És ennek az életnek van egy nagyon könnyen felismerhető földi jele; az, amelyet Pál jegyzett föl, melyet a reformátorok sem mulasztottak el megemlíteni: Álljon el a hamisságtól minden, aki a Krisztus nevét nevezi! Arról lehet megismerni, hogy hol van jelen a Krisztus egyháza, hogy törekszenek-e szentségre a keresztények. Amit tehát Krisztus tőlem kíván, ez: keressem a szentek társaságát és ne az istentelenekét! Az Isten szentjeinek kezemet nyújtom, ha nem is az én nemzetembeliek, ha nem is az én felekezetemhez tartoznak. De az istentelen életűtől megintés után elfordulok, ha nemzetem és felekezetem tagja is. Ha nem szenvedjük el a gonoszt, akkor a szentekkel bizonyosan találkozni fogunk. Így épül a Krisztus egyházának egysége. Ha ellenben a szentektől fordulok el és evilág urainak barátságát keresem, rombolom Krisztus egyházát s akkor megront engem az Isten. Krisztus legelkeseredettebb ellenségét a hazugság atyjának nevezte. Nos hát én nem fogom egyháznak nevezni azt, ami nem egyház; nem csalom meg magamat, nem csalom meg embertársaimat. Nem fogok senkit kereszténynek mondani, amíg az Istennek való komoly odaadást nem látom életében és szavában. Nem tanítom a gyermekeknek értelmetlen szájkóztatással: Én ágostai evangélikus keresztény vagyok. Én református keresztény vagyok!

S ily olcsó kereszténnyé tétellel nem devalválom a kereszténység csodálatos valóságát olyanoknál, akik valósággal még nem mondhatják el ezt magukról. Nem üldözök bibliaolvasó, imádkozó, szentéletű embereket azért, mert más felekezetűek s ha lelkész vagyok, nem ingerlem ellenük a világi hatáságokat féltékenységből, hanem annál hivebben fogom szolgálni a magam gyülekezetét, hogy akiket Isten rám bízott, ne kényszerüljenek más pásztornál keresni eledelt és melegséget. Abban a nemes versenyben, hogy ki szolgálja égi Urát jobban, odaadóbban, hűségesebben, találkozni fognak mindazok, akik az igaz egyháznak tagjai s kitárul a mennyei egység csodás perspektívája. Az egységet tehát nem külsőben, formában, elmulóban keresem, hanem megtanulok befelé látni, felfelé nézni, örökkévalót keresni s akkor egyszerre a nagy szétszakadottságban megpillanatom a csodálatos egységet s a küzködő emberiben az örök nyugalma istenit. De ebben az egységben nem vész el az egyes, melyből az egység összetevődik. Megérttem, hogy zsinati vagy presbiteri határozattal nem lehet kimondani az egységet; emberi testületek nem határozhatnak felőle. De mit is toldhatnánk ahhoz, amit Isten örök eléveelrendeléssel elhatározott?! Az égi örök egységbe mindenkinek egyenként kell belépnie. Krisztus nem szervezeteket, hanem egyeseket hív magához. Jaj is volna nekünk, ha egyház egysége földi testületek határozatán nyugodnék; ha egynémely vezetők volnának létrehozói; mert mihamar vége volna újra s veszekedések játéklabdájává lenne. Jobb, ha a földi szervezetek és csoportok azoknak maradnak, amiknek Isten teremtette őket. Mindenik úgy töltse be Istentől rendelt hivatását, ahogy Isten eléje szabta. Nemzetek, társadalmak, vidékek, egyének különböző alkata szerint hadd legyen a kereszténység földi megvalósulása is sokféle! Istenibb, gazdagabb, boldogítóbb ez, mint a sivár egyformára meszelés. Egyenruhába a világ öltöztet, egyforma lépésre szoktatni, egyéniséget kiölni: a világ birodalmainak szokása; Isten teremtésében nincs két egyforma

levél, nincs két arc, két lélek, két gyülekezet egyforma. De a sokféle gyülekezetnek, sokféle egyénnek, ha Krisztusé, egy a szíve, egy a lelke, mert millió vízcsoőppben különféleképpen, millió vízcsoőppben egy dicsőséggel ugyanannak az Arcnak fénye ragyog! Pápuákat és angolokat, protestánsokat és szellemi katolikusokat valami csodálatos, megérthetetlen, misztikus egység fűzi össze, az, amely az Atyát és Fiút öröktől fogva egyé teszi. A gyülekezet egysége tehát nem függ mitőlünk, emberektől, mintahogy elhívásunk, megigazításunk és megdicsőítésünk is örök alapokon nyugosznak. Mennyei örök hivatással, Isten szívéből fakadó egység tudatával szívemben járok e vérző, szertehulló világ sebeit kötni s nem azt nézem, hol, ki és mit hibázott; hogy a szülők vétkeztek-e vagy a gyermek, hanem hogy hol a fájdalom, melyet enyhíteni; hol a félelem, melyet a betegszívű szeretettel kiűzni kell.

S a szívemben hordott egység tudatával nem látom össze ne nem férőnek gyógyítani ott, ahová Isten gyermekkorom óta állított. De nemcsak a kötelesség visz oda, hanem a hála is. Ne vagy senki rossz néven, hogyha azt, amit az evangélikus az evangélikus egyház iránt érez, a baptista a baptista apák iránt, a katolikus a régi szentek iránt, most azzal próbálom kifejezni, amit én saját népegyházam iránt érzek. Szavaimat fordítsa le mindenki saját szívének nyelvére s a szív közös dobbanásában újra találkozni fogunk. Gyermekkoromban ebben az egyházban hallottam először Istent nevezni; ennek istentiszteletén ébredt bennem először tisztelet az Isten iránt, kinek szeretetéről akkor még alig, inkább fenségéről hallottam. Itt gyultam lángra először, hallva az egyháztörténetet; itt kezdte meg munkáját szívemben a szent komolyságáért csodált és megszeretett heidelbergi káté; itt álltam könnyezve, új életet keresve első ízben az Ur asztalánál. Hova jutottam volna, ha Isten keze ebben az egyházban meg nem jelenik számomra s ki-

sebb gyermekkorom hideg hittanórái után egy melegszívű lelkész nem állít oda iskolatársaim elé bizonyágtevőnek?! Ebben az egyházban tanultam meg, hogy a biblia minden igazságnak a forrása; itt vésték gyermekkoromtól szívembe azt a reformációi tételt, hogy nem cselekedetek alapján, hanem hitből üdvözülök. Ez az egyház egyformán szeretettette meg velem Luthert és Kálvint s kezembe adta Spurgeon. Nem volt féltékeny, amikor egyformán ajánlotta mindeniket. Rajtuk keresztül elvezetett az apostolokhoz és Jézus lábához. Ha ez az egyház nincs, én is pogány sötétségben nőttem volna fel s gyermekkorom első tüze nem buzgott volna már korán a szent és igaz Istenért! Sok-sok minden hideg, élettelen volt ebben az egyházban, de betöltötte a maga Istentől kijelölt rendeltetését életemben. Később mélyebbre jutottam; több világosságra, de ez is csak ahhoz csatlakozott, amit ez az egyház kezdett bennem építeni. Első eszményeim, Bocskai, Betheln, Rákóczi György, a gályarabok ma is kedvesek nekem. S akiket később ismertem meg, nem vették el tőlem ezeket az elsőket és nem alakítottak lelkemen többet, mint Kálvin János. Ezt a multamat sohasem tagadhatom el!

Hozzá tartozom ehhez a népegyházhoz, mert a nép, melyet magában foglal, az én népem; mert természete az én természetem, hibái az én hibáim, veszedelmei az én veszedelmeim! Felelős vagyok értök; közéjük születtem, közöttük vagyok itthon. Mikor a messze idegenben a rádió elhozta hozzám a magyar himnusz hangjait és torkomban megszorult valami: úgy szorult meg valami a szívemben arra a gondolatra, hogy én ezt a közösséget, amelyben felnőttem, mely egyik részemmé lett, elveszithetem! Voltam sok más közösségben; megismertem a kereszténységnek más nagy fiait is, kikhez ma is eljárrok tanulni, kik talán nagyobbak is, mélyebbek is, mint gyermekkorom első eszményei voltak, de ezek itt - magyarok! Azt hiszem, mindenki valami hasonlót érez arról a körről, amelyben felnőtt. Ennyiben nem bűn a felekezethez való ragaszkodás!

De azért nem lehetek elfogult vagy egvoldalu. Keresztény

szív ne legyen szoros! Ismerek más felekezeteket is és megpróbáltam fel-
fogni lelküket. Sok helyt éreztem, hogy ott sem vagyok egészen idegen-
ben; a közösség száalai fonódni kezdettek és kinekeset nyertem. Enyém
Ágoston, enyém Asszisi Ferenc, enyém Zinzendorff, enyém Wesley és
Whitefield! Miért ne tudnám megértő lélekkel kísérni Sziénai Katalint
a bűnös Babilonban? Miért ne imádkoznám teljes szívemmel együtt Spener
és Franke mai utódaival? Nem enyéme-e ők mindannyian?!

És mégis minden multamat szemétnak állítom, ha választani kell
Jézus és mind e többiek között! Jézust nem földi egyház adta nekem! Ő
maga jött el kijelenteni magát szívemben s amikor Őt imádom, nem tarto-
zom felekezethez. Áldott szavának csak mennyei ízét érzem s akik Ővéi,
azok mind testvéreim! Ahogy közeledem Hozzá, közeledem testvéreimhez.
Ahogy közeledem Hozzá, magasabbra szállok. A földi látókör nagyobb te-
rületet ölel fel, de kisebbnek tűnik fel. Ugy sejtem, hogy amikor ott
leszek Nála, csupán mennyei polgár leszek. És már is odatartozom! Mind-
azokhoz, akikért Ő meghal! Miért szeressem keveset, mikor sokat szeret-
hetek? Miért egy nyelven imádjam Őt, mikor ezer nyelven tehetem azt?
Miért halljam az Őt dicsérő karéneknak csak egyik szólamát, mikor bele-
olvadhatok az egész symphoniába?!

Nem! Ne legyünk egyformák, általánosak, mint ahogy csufolnak
bennünket! Legyen mindenki közülünk az a hang, az az íz, amelynek Isten
Őt teremtette, földi sorsa nevelte! Az Őt dicsőítő kar legyen sokszó-
lamu és egyik hang se tévessze meg a másikat! Mindannyiunknak szükségünk
van egymásra. Istentől van a sokféleség; az egyhangúság sivár, eszmesze-
gény, sátáni. Ne uniformizálódjunk! Ne idegenkedjünk attól, ami másféle!
Álljunk össze mindannyian, kik Jézus Krisztusnak örök hűséget fogadtunk,
egy karba, imádni Őt. Az általánosság szintelen, üres; de az egyetemesség
gazdag! Legyünk tökéletes színek Jézus tökéletes fehérségében! Legyünk
egyetemes keresztények! Hiszek egy egyetemes keresztény egyházat!